БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫНАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕЛИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилеттингеН

1952 март 9 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 48 (2478)

ЭРТЭЭ 20 ИОП.

БӨ ХҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязы (1 арын).

Совет Эвилелинде (1 арын).

Областың колхозтар даргаларының чөвүлел хуралы (2 арын).

Туттурган польша шериглерни немец-фашистиг эжелекчилерниң Катынь эзиминге боолап өлүргениниң байдалын тодаргайлаар болгаш истеп хынаар талазы-биле Тускай Комиссияның дыннадыы (2-3-4 арыннар).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Москвага болур делегейниң экономика чөвүлел хуралының мурнуу чарыында (4 арын).

Тайбың талалакчыларының австри чөвүлелиниң Австрияның чонунга кыйгырыы (4 арын).

Коньки талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаага совет херээжен спортсменнерниң чедиишкини (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын)

Социалистиг чарышка партийжи удуртулга

Большевик партия, совет чазак бистиң областың үлетпүрүнүң база ажыл-агыйының өске-даа адырларының дүрген хөгжүлдези дээш канчаар-даа аажок улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Областың үлетпүрүнде болгаш көдээ ажыл-агыйында ажылчы чоннар ол сагыш салыышкынга харыы кылдыр Төрээн чуртту алдары дээш социалистиг чарыш-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турар.

Социалистиг чарыш—бистиң Төрээн чуртувуска коммунизмни тиилелгелии-биле тудуп тургузарының күчүлүг шимчедикчи болгаш чаартыкчы күжү. **«Социалистиг чарыш болза, социализм тургузуушкунунуң коммунистиг методу... Чарышта өнне магалыг чүве чүдел дээрге, ол болза, кижилерниң күш-ажылды канчаар көөр үзелинге үндезин эргилдени кылып турарында, чүге дизе, шаанда күш-ажыл бак болгаш аар хилинчек деп санатырып турган, чарыш ону ам хүндүлелдиң херээ, алдарның херээ, шылгаралдың болгаш маадырлыг чоруктуң херээ кылдыр хуулдуруп турар»** деп эш Сталин айтып турар.

Дүүнгүзүнге бодааргa, бо хүн эки ажылдаар, а бо хүнгүзүнге бодааргa даарта улам эки ажылдаар— совет кижилериң күзел чүткүлү мындыг. Чүге дээрге, совет кижи күш-ажылды бодунга, бодунуң улузунга, социалистиг Төрээн чуртунуң эргеажыынга ажыктыг чугула үүл кылдыр билир медерелдиг. Күш-ажылга социализм тургустунар деп эш Сталинның өөрединиң бистиң ажылчынкарывыс болгаш колхозчуларывыс билир. Социализм биле күш-ажыл бот-боттарындан чарылбас. Чүгле шылгарангай болгаш чогаадыкчы күш-ажыл ажылчы чоннуң байлакшылдыг амыдыралын тургузуп турар. Ынчангаш, социалистиг чарыштың кол утказы болза, бүдүрүлгениң күрүне планын ажыр күүседир дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш, чиг-этти болгаш материалдарны эки камнаар дээш, продукцияның шынарын бедидер болгаш оон бот-өртээн чиигедир дээш демисел болур.

Бо сорулгаларны күүседиринче ажылчын массаның идепкейин көдүрериниң, инициативазын хөгжүдериниң шылгатынган методу—социалистиг чарыш. Чарышка бүгү ажылчыннарны киириштери—партия эге организацияларының эң чугула хүлээлгези. Чарышка чүгле стахановчулар эвес, харын ортумак көргүзүүлүг ажылчыннар болгаш бүдүрүлгеге чоокта чаа кирген, ажыл нормазын күүсетпээни-биле хожудап каап турар бүгү ажылчыннар шупту киржир ужурлуг. Чүгле ынчаарда чарыш ёзулуг массалыг болур.

Эрткен чылын Кызыл хоорайның хөй-хөй бүдүрүлге, транспорт организациялары продукцияның болгаш чуьк сөөртүлгезиниң талазы-биле күрүненің планныг ниити онаалдаларын ажыр күүсеткилээн. Ажыл-агый, культур тургузуушкунунуң хөй-хөй янзы-бүү адырлары эш И. В. Сталинның мурнунга алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Маңаа Кызылдың аъш-чем комбинадының коллективи эң эки чижек болур. Коллективтиң партия организациязы (секретары эш Кириллов) социалистиг чарышты эки организастаан. Коллективтиң бүгү ажылчылары социалистиг чарышка киришкен. Оон түннелинде бүдүрүлге бодунуң стахановчуларының хүрээлеңин көвүдеткен. Мурнакчыларының деннелинге чедер дээш бүгү ажылчыннарның чүткүлдүг оралдажыышкыны ниити бүдүрүлге планының күүселдезиниң чедиишкинин хандырган. Комбинат эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 18 хуу улгатырган.

Бо мурнакчы ажылдыг бүдүрүлгениң ажылының дуржулгазы областың бүгү бүдүрүлге черлеринге ажыглатынган турар ужурлуг. Социалистиг чарышты организастаарынга мында коммунистер болгаш комсомолчулар база агитаторлар улуг рольду ойнааннар. Олар болза, ниити бүдүрүлге планын күүседирге ажылчын бүрүзүнүң күш-ажылга идепкейлиг киржилгезинден хамааржыр деп үвени тайылбырлавышаан, план күүселдези дээш демиселге боттарының дуржулгазын көргүзүп шыдааннар. Цехтер болгаш тус-тус кижилер аразынга чарыштың эки түннели дээш кичээнгей күштелген. Социалистиг чарыштың түннелинден шылгарап үнүп турар кижилерни, оларның күш-ажылының түннелин көргүскен саннарны көргүзүг самбыразынга, хана солунга, беседаларга болгаш колективтиң ниити хуралынга чугаалажыышкыннарга чогуур үезинде илередип турар. Хожудап каап турарларны мурнакчыларның деннелинге чедир көдүрер дээш демиселдиң ол аргазы ажыктыг болган. Ол чорук ажылдың хүн-бүрү үчёдун эки тургузарын, чарыштың киржикчи бүрүзүнүң ажылын хайгаарап көөр чорукту шыңгыыраткан.

Партия эге организациялары бүдүрүлгелерде социалистиг чарыштың шак ындыг организаторлары болур херек. Стахановчуларның болгаш мурнакчы цехтерниң дуржулгазын солуштурар, оларның чөвүлел хуралдарын, ажылчыннарның техниктиг өөредилге бөлгүмнерин организастаар, социалистиг чарыштың ниити түннелдерин бүдүрүлге коллективиниң ниити хуралынга, цехтер болгаш бригадалар хуралдарынга чугаалажырын организастаар, цехтер болгаш ажылчыннар аразынга социалистиг чарыштың шилчиир кызыл тукчугаштарын тургузар, мурнакчыларга шаңналдар тыпсыр—бо бүгү хемчеглер болза, күш-ажыллың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче ажылчыннарның идепкеин күштелдирери чугаажок. Бүгү бүдүрүлгелерында партия организациялары ол практиканы боттарының ажылынга ажыглаары чугула.

ВКП(б)-ниң Кызыл хооркому чоокта чаа стахановчуларның чөвүлел хуралын чыылдырган. Аңаа болгаш оон соонда бүдүрүлге черлеринге ажылчыннар 1952 чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш чаа-чаа социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Бүдүрүлгениң ниити онаалдазы күүсетинген турарын чедип алыр төлээде, партия организациязы болза, чарыштың киржикчизи бүрүзүбодунга социалистиг хүлээлгелиг турарын, ол хүлээлгени күүседирин херек кырында боттандырган турарын чедип алыр херек. Ээлчег, участок, бригада болгаш ажылчын бүрүзүнүң хүн-бүрү ажылының түннелин ажылчыннар билип ап турарын хандырар. Ол болза, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш, мурнакчыларның деннелинге чедер дээш ажылчыннарның ниити сонуургалын күштелдирер.

Бодунуң профессиязының талазыбиле мастер ат чедип алыр дээш чүткүлге ажылчын бүрүзүн чаңчыктырары, бодунуң техниктиг билиин, квалификациязын бедидеринче, ажылдың мурнакчы методун шиңгээдиринче ажылчыннарның сонуургалын көдүрери, ол ышкаш ажылга чаа эгелеп мергежип турар ажылчыннарның аразынга социалистиг чарыш организастаары—бүдүрүлгеде партия организациязының чугула сорулгазы. Партия организациялары болза, социалистиг чарыш чедиишкинниг калбарган түрүн дээш, кижилер-биле—ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле администрацчының активи-биле хүн-бүрү харылзаалыг ажылдаар, оларның күш-ажылчы хөй-ниитичи идепкейин көдүрер, а ажылда четпестерни чогуур үезиньде чайладыр хүлээлгелиг. Организастыг болгаш политиктиг кижизидилге ажылдарынга партия организациязының активи хөй болган тудумна, ол болза, бүгү-ле бергелерни чедиишкинниг ажып эрттер бүдүрүлгениң чедиишкиннерин улам быжыглаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга алдар кылдыр

Кызылдың сапог даараар мастерскаязының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ам болуп турар сессиязынга бүдүрүлге талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Дээди Советтиң сессиязынга чедиишкинниг ужуражыр дээш бүдүрүлгениң бригадалар аразынга социалистиг чарыш калбарган турган. Оон ачызында ниити продукция бүдүрүлдезиниң февраль планын коллектив ыракта ажыр күүсеткен.

Бригадаларның аразында эш Колодкинка удурткан аныяктар бригадазы болгаш эш Лимицкийниң бригадазы эки ажылдааш социалистиг чарыштың мурнакчылары болган.

Оон ынай бүдүрүлгениң эрги стахановчулары Савин, Вяткин, Сафронова болгаш өскелер-даа чедиишкинге оожургавайн бүдүрүлге планын ай санында ажыр күүседирин үргүлчүлеп турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 3 сессиязы

Националдар Совединиң март 7-де хуралының дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫННАДЫГ

Март 7-де эртенгиниң 11 шакта Кремльге, Кремльдиң Улуг Ордузунга Националдар Совединиң ийиги хуралы болган.

Националдар Совединиң даргазы депутат эш **Ж. Шаяхметов** даргаланаан.

Националдар Совединиң Бюджет комиссиязының даргазы депутат **И. С. Хохловтуң** эдеринчи илеткелин Националдар Соведи дыннаан.

Бюджет комиссиязының эдеринчи илеткелиниң соонда ССРЭ-ниң 1952 чылда Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1950 чылда күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелдиң талазы биле саналдар эгелээн.

Санал бергеннер: депутат **Черноусов Б. Н.** (РСФСР-ниң Омский округу), депутат **Лацис В. Т.** (Латви ССР-ниң Кировский округу, депутат **Абросимов П. А.** (Белорусс ССР-ниң Мозырының хоорай округу), депутат **Каржаубаев Г. Ш.** (Казах ССР-ниң Запсанский округу), депутат **Рудь Г. Я.** (Молдав ССР-ниң Дрокиевский округу), депутат **Романова О. В.** (Марий АССР-ниң Моркинский округу), депутат **Иллиссон Л. А.** (Эстон ССР-ниң Харьювский барын округу), депутат **Додь Ф. Л.** (Украин ССР-ниң Ровенский округу), депутат **Лопсанов Б. Л.** (Бурят-Моол АССР-ниң Баргузинский округу).

Оон-биле Националдар Совединиң ийиги хуралы хагдынган.

Март 7-де кежээкиниң 6 шакта, Кремльге, Кремльдиң Улуг Ордузунга Эвилелдиң Совединиң ийиги хуралды болган.

Эвилелдиң Совединиң март 7-де хуралының дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫННАДЫГ

Эвилелдиң Совединиң даргазы депутат **М. А. Яснов** даргалаан.

Эвилелдиң Совединиң Бюджет комиссиязының даргазы депутат **Л. Р. Корниецтиң** эдеринчи илеткелин Эвилелдиң Соведи дыннаан.

Бюджет комиссиязының эдеринчи илеткелиниң соонда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелдиң талазы-биле саналдар эгелээн.

Санал бергеннер: депутат **Коротченко Д. С.** (Украин ССР-ниң Амур-Нижнеднепровский округу), депутат **Капитонов И. В.** (Москва областың Егорьевский округу), депутат **Чхубианишвили З. Н.** (Грузин ССР-ниң Телавский округу), депутат **Козлов Ф. Р.** (Ленинград хоорайның Октябрьский округу, депутат **Ефремов Л. Н.** (Куйбышев областың Сызранский округу), депутат **Клещев А. Е.** (Белорус ССР-ниң Витебский округу), депутат **Ефимов А. П.** (Хабаровский крайның Хабаровскиниң хоорай округу), депутат **Амбарцумян В. А.** (Армян ССР-ниң Эчмиадзинский округу), депутат **Остров Я. П.** (Латви ССР-ниң Кулдигский округу), депутат **Николаев К. К.** (Свердловск областың Серевский округу), депутат **Тимашова М. Ф.** (Воронеж областың Лискинский округу).

Оон-биле Эвилелдиң Совединиң ийиги хуралы хагдынган.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

Волганын эриинде чаа хоорай

Сталинград адаанда, Волганың солагай талакы эриинде Сталинградтың суг күжү-биле ажылдаар электри станциязының тудугжуларының хоорайын тудуп турар. Онон капитал чуртталга бажыңнары шагда-ла туттунган болгаш ниитиниң тудугларын тудуп, тус-тус кудумчуларны, шөлдерни болгаш проспектилерни кылып эгелээн.

Чаа хоорайның кол планын ССРЭ-ниң архитектура Академиязының хоорай тудуг институдунуң ажылдакчыларының киржилгезибиле хоорайлар төлевилелин кылыр Күрүне институдунуң архитекторларының болгаш инженерлериниң коллективи ажылдап кылган. Ам архитектура мастерскаяларында кончуг улуг бажыңнарның: клуб-театрның, хөй-ниити организацияларының бажыңының, аалчылар бажыңының болгаш өске-даа тудугларның төлевилелин кылып дооскан. Ол тудугларны хоорайның төп шөлүнге тудар. Клуб-театрның бажыңын каастап кылып турар скульптуржулар ажылдаар улуг электри станциязының тудугжуларының күш-ажылчы чедиишкиннерин бадыткап турар.

Ол ышкаш школаларның, уруглар садтарының, яслилерниң, гидроэлектритехникумунуң, харылзаа бажыңнарының, хлеб заводунуң болгаш культура-амыдырадың өске-даа бажыңнарының төлевилелдерин ажылдап кылып турар.

Суг күжү-биле ажылдаар электри станциязының талазындан хоорайже кирер кол черни «Сталинградгидростроой» эргелелиниң ийи улуг бажыңнары каастаар. Оларны ам тудуп эгелээн. Культура болгаш дыштанылга паркын чазын кылып эгелээр. Ол парк 25 гектар черни эжелээр. Волганың адыры Ахтубаның эриинге спортчу тудуглар калбарар.

(СЭТА).

Алтай крайның механизаторлары

БАРНАУЛ. Кубаньда болгаш чуртту өске-даа мурнуу областарында часкы тарылга чоруп турда, а Алтайда метр хире кылын хөртүктер чытпышаан болгаш шөлдерде хар-дүвүүлүг хаттар болуп турар.

Ынчалза-даа Алтайның механизаторлары часкы хову ажылдарынга шагда-ла белеткенип эгелээн. Машиналар сетпелгезин чорудуп турары-биле кады олар мурнуу чүктүң мурнакчы трактористериниң дуржулгаларын кичээнгейлии-биле өөренип турарлар. Овчинниковск МТС-тиң механизаторлары Иван Бунеевтиң бригадазының ажылының чаа методтарының дугайында медээ-биле танышкаш, колхозчулар-биле кады ажылдап тургаш дүжүттүк чаа көдүрүүшкүнүн чедип алырын шиитпирлээн. Часкы тарылганы чаа-чаа аргалар-биле чорудар болгаш өдекшидилге-биле чемнжилер Бо бүгү хемчеглер хову ажылдарының хуусаазын дыка кызырар.

Шебалинск, Подсосновск болгаш Алтайның өске-даа МТС-ериниң механизаторлары трактор ажылдарының бүрүзүнүң бот-өртээниң чиигилдези дээш чаржып турар.

(СЭТА).

Украинада социалистиг чер ажылының культуразының өзүлдези

Украин ССР-ниң көдээ ажылагый министриниң оралакчызы эш Ключниковтуң СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседалажыышкынга чугаалааны болза:

— Эрткен чылын Украинага тараа ажаап алыышкынынга шак графиги-биле болгаш ажылды долузу-биле механизасчыдар талазыбиле улуг ажылды шиңгээдип алган. Дүжүтке канчаар-даа аажок немелдени черни ханы аңдарары, тарааны хана карактап тарыыры, кукурузаны болгаш тарымал тоорукту кезек-кезек бөлүктеп тарыыр арга берген. 100 муң гектар ажыг черге лигир свёклазын бөлүктеп тарыыр арганы шиңгээдип ап ажыглаан чорук хөй-хөй колхозтарга гектар бүрүзүнден 20—30 центнер дүжүттү алырын болдурган.

Украинада социалистиг чер ажылының культуразы бо чылын оондаа артык улгадыр. Тараа культураларын хана карактарлаг болгаш кызыы одуруглуг кылдыр тарыыр арга эрткен чылда турганындан колдуунда ийи катап хөй болур. Тарыыр кукурузаның барык-ла шуптузун хана карактарлаг бөлүк-бөлүк кылдыр тарыыр арга-биле чорудар. Гречиханы улуг одуруглуг кылдыр тарыыр шөлдүң хемчээли көвүдээр.

Пок үүштер-биле демисел чорудары-биле химиктиг үүлдү бир дугаар-ла 20 муң гектар черге кылырын ажыглаары болур. Ол ышкаш 760 муң гектар черге — бактерийлиг удобрениени ажыглаар. Чигир свёклазын болгаш картофельди ажылдап кылыры болгаш ажаап алыры долузу-биле механизасчыдары улуг масштабтыг черге болдунар. Тараа культураларын ажаап алырын механизасчыдары ийи чартык катап үлгадыр.

450 муң гектар черге тараан үрезинниг сигенни комбайн-биле ажаап алыр. Мал фермаларында хөй күш турар. Чүгле электри, механиктиг кирер ажылдарны электрижидип саашкынны 500 фермаларда киирип турар.

Украинаның машина-трактор станцияларының ажылының культуразы бедип турар. Бүгү МТС-терде тракторларны септээрин чаңгыс аай технолоттуг чаа арга-биле кылырын организастап тургускан. Күш-ажылды оон-даа ыңай улам тодаргай организастаары-биле чүс-чүс МТС-терде диспетчер черлерин тургузуп турар.

(СЭТА).

Торгу бүдүрүлгези калбарып турар

Москванын Щербаков аттыг торгу аргыыр болгаш будуп кылыр комбинады бедик шынарлыг пөстаавы бүдүрүлгезин дыка калбарткан. Эки шынарлыг натуралдыг торгу бүдүрүлгези эрткен чылга деннээрге 63 хуу өзер, эр кижилерниң хөйлеңин кылыр кылымал торгу бүдүрүлгези—29 хуу, фасоннуг плюштуң болгаш хилиңниң—барык бүдүн чартык катап улгадыр.

Чыл планын чедиишкинниг күүседиринге эргежок чугула немелде курлавырларны ажылдаар чер бүрүзүнден дилеп тывар талазы-биле улуг ажылды комбинаттың бүгү цехтеринге чоруткан. Продукцияның шынарын улам ыңай бедидеринче, техниканы эки ажыглаарынче угланган хөй-хөй саналдарны ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер киргеннер.

(СЭТА).

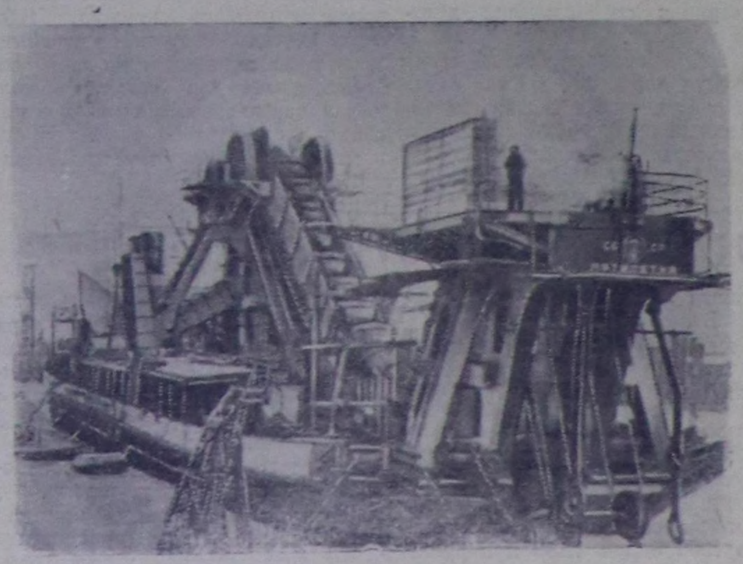

Куйбышевгидрострой. Куйбышев ГЭС-тиң тудар черин казып кылырынга чаа-чаа күчүлүг машиналар болгаш механизмнер барып турар.

Горькийниң судно тудуундан «Пятилетка» деп чер казар машина барган.

Чурукта: «Пятилетка» деп чер казар күчүлүг машинаның чер казып турары.

Чуруу **М. Клименковтуу.** СЭТА-ның пресслишези.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозта

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сумуда Жданов аттыг колхозтуң баштаар чериниң хуралына чоокта чаа часкы тарылгага белеткел дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Часкы тарылганың чепсек херекселин септээр болгаш тарылга шөлүн чемишчидип, аңаа өдек, хүл төгер ажылдар ол колхозта хайныышкынныг чоруп турар.

Ындыг болза-даа үрезин уруп алырының планын колхоз ам-даа күүсетпээн, оон биле кады бар үрезинни арыглаар ажыл багай чоруп турар.

Чепсек белен

Эрзин районда «Кызыл сылдыс» колхоз бо чылдың часкы тарылгазынга хереглетинер бүгү андазынар, илиирлер, сеялкалар болгаш өске-даа чепсек-херекселдериниң септелгезин бүрүн дооскан.

Тарылга чепсээниң септелгезин дүрген доозар талазы-биле ол колхозтуң дарганы эш Сандып кызымак эки ажылдаан.

Өвүр районда

Өвүр районнуң колхозтары бо чылдың часкы тарылгазынга хайныышкынныг белеткенип турар. Үрезин үруп алырының планын колхозтар ниитизи-биле 87 хуу күүсеткен. Эң ылаңгыя «Торгалыг» колхоз часкы тарылгага белеткел талазы-биле районнуң өске колхозтарындан мурнакчы болуп турар.

Колхозчу дарганнар

Чаа-Хөл районнуң Кара-Тал сумуда улгатыр катышкан «Победа» көдээ ажыл-агый артелиниң дарганнары Алдай-оол, А. Лама олар колхозтуң часкы тарылгага ажыглаар чепсек-херекселдериниң септелгезин эрте доозар дээш кызымак ажылдап турар болгаш сөөлгү үеде дыка хөй чепсектиң септелгезин кылган.

Ам септетинмейн турар чепсектериниң септелгезин чоокку хуусаада доозар дээш эрестиг ажылдап турарлар.

★ ★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг сумузунда Жданов атыг колхозтуң дарганы эш М. Таржаң ол ажылынга 4 чыл иштинде идепкейлиг ажылдап турар.

Дарган Таржаң ам колхозтуң 20 андазынын, 22 илиирин, 20 тергезин, 48 хомуттарын, 1 сеялказын септеп доозуп турар. Ол, оон өскедаа ажылдарга идепкейлиг киржип турар. Бо чылын колхозка 2 хире аныяк дарганнарны өөредип бээр мен деп хүлээлгени ап турар.

—⊙—

ЭКИ АЖЫЛДЫГ МАГАЗИН ЭРГЕЛЕКЧИЗИ

Танды районнуң Межегей сумузунда Ленин аттыг колхозта магазин эргелекчизи эш Ламасю эки ажылдап турар. Оон эргелекчилеп турары магазин барааны саарылгазының болгаш садыл алыышкыннарының планнарын ай санында-ла ажыр күүседип турар.

Эш Ламасю бодунуң ажылын чүгле бараан садыглаары-биле кызыгаарлавайн турар. Ол хөй ниитиниң ажылдарынга база киржип турар. Колхозчуларның ортузунга 16 катап таныдылга беседаларны болгаш 23 удаа солун номчулгаларын эртиргеН.

Областың колхозтар даргаларының чөвүлел хуралы

Областың колхозтар даргаларының чөвүлел хуралы февраль 29-тан март 2-ге чедир Кызыл хоорайга болуп эрткен. 1951 чылда колхозтарның ажылының түннелдери болгаш 1952 чылда көдээ ажыл-агайның улам ынай көдүрлүүшкүнүнүң талазы-биле сорулгалар дугайында айтырыгны ук чөвүлел хурал бедик көдүрлүүшкүннүт чугаалажыр эрткен.

Бо айтырыг дугайында колхозтар даргаларының, ВКП(б) райкомнарының секретарларының, райкүүскомнар даргаларының, көдээ ажыл-агайның специалистериниң болгаш өске-даа эштериниң санал шүгүмчүлелдери эрткен чылдың ажылының түннелдерин ханызы-биле шинчилеп көөрүнче угланган турган. Оларның иштинде боттарының колхозчуларының мурнундан санал бергеннер болза, колхозтарының хөй-ниити өнчүзүн улам көвүдедир болгаш ажыл-агайны хөй адырлыг кылдыр канчаар хөгжүдер дугайын чугаалап турганнар.

Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг мурнакчы көдээ ажыл-агай артелиниң даргазы эш **Полевтиң** саналын чөвүлел хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейлиг дыннааннар. Артельдиң организас, ажыл-агайын быжыдарынче угланган колхозчуларның күш-ажылчы идепкейиниң өзүп турарының дугайын эш Полев чугаалаан. Коллективтиг амыдыралдың чылдарының дургузунда тарылга шөлү каш катап өскен, ниитиниң малының баш саны көвүдеп, оон продуктулуу өскен. Көдээ ажыл-агайның хөй күш хереглетинер ажылдарын механизастап электрижидип турар.

Артельдиң кежигүннери социалистиг чарышка кирип, бүгү көдээ ажыл-агай ажылдарын эң эки хуусааларда күүседир дээш демисел талазы-биле чаа, бедик хүлээлгелерни боттарынга ап турар. Артель часкы тарылгага өй-шаанда белеткенген. Ынчангаш, бүгү агротехниктиг негелделерни сагывышаан, тарылганы 10 ажыл хүннеринде эрттирип шыдаар. Бүгү тарылга шөлүнден ортумаа-биле үүс пуд дүжүттү алыр, а 300 га шөлдүң га бүрүзүнден 150 пудтан эвээш эвес дүжүттү алыр деп колхозчулар хүлээнип турар.

Мал ажылын хөгжүдер, оон баш санын өстүрбүшаан, продуктулуун бедидер дугайында колхозчулар онза сагыш салып турар. Эрткен чылга удур сүт саалдазын 22 хуу өстүрер, хой бүрүзүнден 2200 грамм дүктү кыргып алыр, электри-биле сүт саар, дүк кыргыыр агрегаттарны тургузар деп шиитпирлээн.

Оон ынай, ниитиниң мал ажылынга быжыг чем суурну тургузар, көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезинин тус-тус дузалаар адырларын сайзырадыр дугайын эш Полев чугаалаан.

Мурнуку чылдарга бодааргa, 1951 чылда бүгү ажыл-агай ажылдарын бистиң артельдиң кежигүннери элээн чедиишкинниг чоруткан. Ам бо чылдың тарылгазынга багай эвес белеткеп турар деп Чөөн-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы эш **Мамбетов** чугаалаан. Колхоз эки шынарлыг үрезиннерни уруп алган, көдээ ажыл-агайның чепсек-херекселин септээн. Часкы тарылга ажылын 8 ажыл хүнүнде доозар деп планнап турар.

Колхоз бүдүрүлгезинге, ылаңгыя часкы хову ажылынга херээженнериниң күш-ажылын бүрүн киириштирер төлээде, уруглар яслизи тударынга колхозчулар идепкейлиг киржип, ыяш материалын белеткеп турар. Тарылга эгелээриниң бетинде бистиң колхозка чаа ясли чугаажок туттурган турар деп эш Мамбедов бүзүредип чугаалаан.

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы эш **Топтуг-оол** эрткен чылын колхозта тудуг ажылының көргүзүглерин чугаалаан. Чуртталганың 10 бажыннарын тудар тургаш 14-түү тутканы, мал ажылының, бүдүрүлгениң, культурамыдыралдың элээн тудугларын кылган. 1951 чылда тудуг ажылының планын чедиишкинниг күүсеткени дээш колхозка ВКП(б) обкому биле облкүүскомнуң шилчиир кызыл тугун тывыскан.

Оон-биле кады тудугларның шынарын бедидерин колхоз баштаар чер чедип албайн турар деп эш Топтуг-оол бот-шүгүмчүлел ёзугаар демдеглээн. Чамдык бажыннарда туйбу печкалар, амбарлар чок. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң эвилелиниң багай ажыллап турарының чылдагаанынан суму магазининге эргежок чугула хереглелдиң үүлдери келбейн турар.

Эрткен чылдың четпестерин өөренип көргеш, колхозчуларны өглерден чырык чаагай бажыңнарже шилчидер сорулганы улам чедиишкинниг чорудар болгаш социалистиг чарышка колхозчуларны хандырар бис. Бистиң кожавыс «Бурунгаар» көдээ ажыл-агай артелиниң колхозчуларын социалистиг чарышка кыйгырган бис. Тудуг планын күүседири белеткелден хамааржыр деп билгеш, тудуг бригадазының кол күжүн чыл эгезинде тайгаже чоруткан бис, ам тудугга ыяш белеткели чедиишкинниг чоруп турар деп эш Топтуг-оол чугаалаан.

Эш Топтуг-оол бодунуң саналынга оон ынай мал кыштагладыышкынының байдалын болгаш часкы тарылгага белеткел дугайын чугаалаан.

ВКП(б)-ниң Таңды райкомунуң секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш **Зайцев** бодунуң саналынга районнуң колхозчулары эш Сталинга чоруткан чагаазыга алган хүлээлгелерин канчаар күүсеткенин болгаш ниитиниң ажылагыйын моон соңгаар өстүрер перспективалар дугайын чугаалаан.

Партия болгаш чазактың хүн-бүрүде сагыш салыышкынының ачызында көдээ ажыл-агай бүдүрүлгезинде хөй күш хереглетинер ажылдарны механизастаар чорук чедиишкинниг чоруп, тарылга шөлү калбарып, ниитиниң малының баш саны өзүп, колхозтарның хөй-ниити өнчүзү улам көвүдеп турар. Сталин аттыг колхозтуң тарылгазының шөлү 2000 га ажып турар, чылда орулгазы миллион ажыг рубль болуп турар. Ындыг чедиишкиннер «Кызыл партизан» колхозта база бар. Районнуң колхозтарында тарылга шөлү өзүп турар болза-даа, агротехниктиг хемчегларни чедир күүсетпейн турарының чылдагаанынан дүжүттүң бедиишкини кончуг оожум.

Ниитиниң малының баш саны чыл бүрү өзүп турар. Бо болза, мал чемнери белеткээриниң ажылын үндезини-биле экижидерин биске хүлээдип турар. Ажаалганы болгаш чемгерилгени экижитпейн тургаш, малдан хөй продукту, орулга алыр деп бодаан херээ чок. Ынчаарга мал чеминиң суурун быжыгаар дизе, сиген тарылгазын болгаш одар ээлчештирилгезин чорудар херек.

Бистиң районнуң колхозтары сиген шөлүн болгаш одарны экижидер талазы-биле 1952 чылда улуг ажыл чорудар деп планнап турар. Районда чамдык кезии ажыглатынмайн турар канчаар-даа аажок делгем сиген шөлдери бар. Оларны бүрүн ажыглаар херек. Бисте машина-трактор станциязының болгаш мал ажылының машина станциязының бар техниказын ажыглавышаан, тулааларны кургадыр ажылды чоокку үеде чорудуп болур. Ындыг болза-даа, көдээ ажыл-агайның область эргелелиниң болгаш областың суг ажыл-агай черииниң специалистери бо талазы-биле шинчилел ажылын чорутпайн турар.

Суг чок болуп турарының ужурундан чамдык одарларның ажыглатынмайн турары мал ажылын хөгжүдеринге шаптык болуп турар. Ындыг черлерге кудук казарын организастаар болгаш ол ажылды чогум кайы черге чорударын тодаргай айтып бээр дугайында суг ажыл-агай черииниң специалистери дузалажыр ужурлуг.

Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг колхозунуң даргазы эш **Кула** саналының хөй кезиинге колхозтуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан. Ол колхозта чедиишкиннер барышынныг. Ындыг болза-даа, баштаар черниң талазындан күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыдып, колхозчуларның күш ажылын эки организастаан болза чедиишкин оон-даа хөй турары маргылдаа чок. Колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга ак-сеткилдиг колхозчулар артель кежигүннериниң ортузунга кижизидилгелиг ажылды кошкак чоруткан дээш баштаар черни шыңгыы шүгүмчүлээн. Чүл дизе, күш-ажыл кылып шыдаар 116 колхозчулар трудоденнериниң минимумун чедир күүсетпээн, а 22 колхозчулар ниитиниң ажылынга шуут киришпээн.

Колхозта агро-зоотехниктиг курстуң өөредилгезинге районнуң көдээ ажыл-агай килдизинден боттуг дуза чедирбейн турар.

Агроном **Братчиков** сөөлгү үеде ол килдистиң эргелекчизиниң хүлээлгезин күүседип турар апарган соонда колхозка кээп башкылаарындан шуут ойталаан деп эш Кула шүгүмчүлээн.

Эш Кула саналының төнчүзүнге облпотребсоюзтуң даргазы эш Кошкаровтуң адынга элээн шүгүмчүлелди таварыштырган. Колхозтар тудуг суурну кылып, колхозчулар өглерден чаа бажыннарже кирип, чаа, чырык чурттталганы чорудуп турар. Бо ажылдың политиктиг ужурдузазын чедир үнелевейн турарындан эш Кошкаров кадаг, шил, эгээ дээн ышкаш тудугга херек үүлдерни, база аяк сава, орун ышкаш бажың иштинге херек чугула бараанарны, эң ылаңгыя ырак черлерже чорутпайн, оон хуваалдазын шын таарыштырбайн турарындан тудуг ажылынга элээн саадалдыг болуп турар болгаш колхозчулар чаа бажыннарны тудуп алза-даа, оон иштин культурлуг ёзу-биле дерип шыдавайн турар. Моон соңгаар облпотребсоюзтуң ажылдакчылары үүгле районнар төптеринге чедип турбайн, колхозтарга барып, колхозчуларның негелде хереглелин шуут өөренип көөр болза чоруур.

Моон аңгыда, колхозтар даргаларының чөвүлел хуралынга 20 ажыг кижи санал берген. Олар тус-тус черлерде бар чедиишкиннерни болгаш четпестерни чугаалавышаан, областың көдээ ажыл-агай эргелелинин, оон специалистериниң колхозчу амыдыралдың бурупгаар хөгжүлдезинге удуртулганы эки хандырбайн, практиктиг дузаны эвээш көргүзүп турарын, база район организацияларының талазында ол ышкаш четпестерни илередип шүгүмчүлээн.

Улуг-Хем районда «Кызыл тук» колхозтуң даргазы эш **Кечил** бодунуң саналынга мынча деп чугаалаан: Район организацияларының колхозка удуртулгазы кампания хевирлиг болуп турар. Райкомнуң болгаш райкүүскомнуң төлээлери часкы тарылга, сиген белеткели, дүжүт-ажаап алыышкынының үезинде кээп турарын билир бис, а өске үелерде кээп, колхоз баштаар черниң ажылынга дуза чедирбейн турар.

Оон ынай, областың көдээ ажыл-агай эргелелиниң талазындан кадр дугайында сагыш салбас чоруун соксаткаш, колхозтар даргаларын, бригадирлерни, фермалар эргелекчилерин область төвүнге-даа, районнарга-даа түр семинарларга өөредир дугайында хемчеглер алырын саналдарга чугаалаан.

Саналдарның сөөлүнде ВКП(б) обкомунуң секретари эш **Дьяков** болза областың көдээ ажыл-агайының социалистиг чаартылгазында чедип алдынган чедиишкиннерни болгаш бар турар четпестерни, хөгжүлденин моон соңгааргы перспективтиг сорулгаларын, оларны күүседир хемчегларни тодаргай чугаалаан.

* * *

Областың колхозчулары, МТС-териниң болгаш совхозтарның ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, 1952 чылда күүседир сорулгалар дугайында чаа-чаа хүлээлгелерни ап, эш Сталинга чорудар чагааны колхозтар даргаларының чөвүлел хуралының киржикчилери чаңгыс үн-биле улуг көдүрлүүшкүннүг хүлээп алган.

РАЙПОНУҢ ХУУЧУЛАРГА ОТЧЁДУ

ҚЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. **(Телефонбиле).** Барыын-Хемчик райпозу райпо баштаар черииниң 1951 чылдың дургузунда чорудуп келген ажылының дугайында районнуң хуучу кежигүннериниң мурнунга отчёт илеткелин бо чылдың февральдың 15—23 хүннеринде дыннаан. Район левискээрин 12 кезек участоктарга чаргаш, аңаа райпо баштаар черииниң кежигүннери барып илеткелдер кылган болгаш ол хуралдарга ниитизи-биле 1065 хуучу кежигүннер олурушкан.

Садыг организацияларының ажылын бедик деңнелге тургузар, чугула хереглелдиң барааннары-биле ажылчы чоннуң материалдыг болгаш амыдырал чуртталгазының негелделерин хандырар дугайында партияның айтыышкынын күүсетпишаан, Барыын-Хемчик райпо баштаар черии 1951 чылдың дургузунда элээн ажылдарны кылганы илеткелден илерээн.

Бир эвес районнуң садыг организациялары мурнуку чылдарда бараан саарылгазының планын үргүлчү чедир күүсетпейн турган болза, 1951 чылда ону 120 хуу күүсеткен. Райпо 1950 чылда 1.138 мун рубль когаралдыг турган болза, ону шуут чок кылган болгаш райпонуң арыг орулгазы 1951 чылда 792 мун рубль болган.

Бүгү участоктарга шупту 79 хуучу кежигүннер санал шүгүмчүлел берген. Чурттакчы чоннуң чугула хереглелиниң барааннары аяк, сава, демир-оруннар, стол, сандай болгаш өске-даа үүлдер-биле райпо чери ажылчы чонну четче хандырып шыдавайн четпес ажылдап, ол барааннарны садыглавайн турарын санал берген хуучу кежигүннер чидии-биле шүгүмчүлээн. Ол ышкаш райпонуң Қызыл-Мажалык суурда столоваязы дыка багай ажылдап турар.

Оон ынай облпотребсоюз баштаар чери Барыын-Хемчик райпозунга боттуг дуза көргүспейн турарын чамдык санал берген хуучу кежигүннер чугаалаан.

Чер-черге болган шүгүмчүлелдерни боттандырар дээш Барыын-Хемчик райпо баштаар чери чогуур хемчеглерни ап чоруда берген.

С. ТОНДАР.

Туттурган польша офицерлерни немец-фашистиг эжелекчилериниң Катынь эзиминге боолап өлүргенииниң байдалын тодаргайлаар болгаш истеп хынаар талазы-биле Тускай Комиссияның

ДЫННАДЫЫ

(Уланчызы. Эгези № 46, 47 солунда).

Мээң кире бергеним өрээлге немец офицер-биле хелемечи турган. Немец офицер мени хелемечи дамчыштыр — мээң бо черде кайы хиреүр чурттап турарымны, чүнү кылып турарымны, база кандыг чурттап турарымны айтыра-ла берген.

Аңаа мен «Козьи Горы» чоогунда суурга 1907 чылдан бээр чурттап келгенимни болгаш бодумнуң ажыл-агыйымда ажылдап турарымны чугаалаан мен. Бодумнуң материалдыг байдалымны дугайында мен болза, элээн бергелерни эрттирер апаарымны, бодумнуң назылап кыраанымны, оолдарымның дайынче чоруй барганын чугаалаан мен.

Бо талазы-биле кезек чугаалажып чоруй, «Козьи Горының» чоок кавызында Катынь эзиминге поляк офицерлерни НКВД ажылдакчылары 1940 чылда аткылап каапкан деп шагдаа черинде билдинип турар медээлер бар деп офицер чугаалааш, ынчаарга, бо айтырыгның талазы-биле мээң кандыг өчүктерни берип болурумну айтырган. НКВД ажылдакчылары «Козьи Горыга» кижилер аткылап каап турган дээрзин черле дыннап көрбээн мен деп харыылаан мен, оон ынай офицерге мен ол облдунмас турган чүве-дир, чүге дээрге, «Козьи Горы» болза, мырынай ажык болгаш хөй кижилиг чер болгай, бир эвес аңаа кижилерни аткылап каап турган чүве болза, чоогунда турар суурларның улустары ол дугайын билген турар ийик деп тайылбырлаан мен.

Офицер мөңээ ындыг өчүктерни черле бээр апаар сен деп ындыг барымдаа турган чүве ышкаш кылдыр харыылаан. Шак ындыг өчүктерни берипсимзе, мөңээ улуг шаңналды бээрин аазаан турган.

Кижилерни аткылап каап турган дээр дугайында чүнү-даа билбес мен, дайын мурнунда ындыг чорук бистиң турган черивиске черле болбас-даа турган дээрзин офицерге чугаалаан мен. Ынчалзажок, офицер мени ындыг меге өчүктерни берзин дээш бар шаа-биле орландажып турган.

Мээң демги чугаалааным эң баштайгы чугаалажыышкынның соонда мени гестапоже ийи удаа үүгле 1943 чылдың февральда келдирген чүве. Чоок кавыда суурларның өске-даа чурттакчыларын база гестапоже кыйыртып турганы болгаш менден негеп турганы ышкаш ындыг өчүктерни олардан база негеп турганы ол үеде мөңээ билдине берген.

Гестапога мээң баштайгы байсаалгада ужурашканым ол-ла офицер болгаш хелемечи болза, 1940 чылда польша офицерлерни НКВД боолап өлүрүп турганының херечизи болуп турганының дугайында өчүк бер деп менден база катап негээннер. Ол болза, хоозун меге чүве-дир, чүге дээрге, дайын мурнунда мен кандыг-болза; хоозун меге чүве-дир, чүге дыннаваан мен, меге өчүктер-даа бербес мен деп офицерге чугаалаан мен. Ынчалза-даа хелемечи мөңээ чугаамны-даа дыннавайн, столдан холбиле бижип каан документ ап алгаш, ону номчуп берди. Ол документиде **Киселёв** мен 1940 чылда «Козьи Горынын» районунга чурттап тургаш, НКВД ажылдакчылары польша офицерлерни боолап каан турганын бодум көрген мен деп бижээн болган. Хелемечи ол документини төндүр номчааш, аңаа ат сал диди. Мен ону кылырындан ойталаан мен. Оон соонда хелемечи мени кончуп, кыжанып туруп берген. Сөөлүнде ол мынча дээн: «Чок болза, силер доп-дораан адыңар салынар, чок болза, бис силерни узуткап каар бис. Шилип алыңар!»

Ол херек оон-биле болганы ол боор деп бодааш, кыжаныышкындан корткаш мен ол документиге адым салып берген мен.

Оон ынай немецтер Катынь хөөрлерин янзы-бүрү «төлээлериниң» көөрүн организастаан сөөлүнде **Киселёвту** «польша төлээлериниң» мурнунга чүве чугаалаарынче албадаан.

Гестапога ат салган протоколунуң утказын уттупкаш, **Киселёв** будула берген болгаш оон соонда чүве чугаалаарындан ойталап каапкан.

Оон гестапо **Киселёвту** база катап тудуп хоругдааш, бүдүн чартык ай дургузунда кам-хайыра чок эриидеп тургаш, «хөйнүң мурнунга чүве чугаалаарын» оон база катап чедип алганнар.

Оон дугайында **Киселёвтуң** өчээни болза:

«Херек кырынга ол чорук болдунмайн барган.

1943 чылдың чазынында немецтер болза, 1940 чылда НКВД органнарының боолап өлүргени дээр польша офицерлериниң хөөрлери Катынь эзиминде «Козьи Горы» райондан тывылган деп чарлааннар.

Оон сөөлүнде удаааанда мөңээ бажыңымга хелемечи чедип келгеш, мени эзим иштинче, «Козьи Горы» районунче эдертип киире берген.

Бажыңдан үнгеш, чүгле иелээ турувуста хелемечи гестапога мөңээ ат салганым документиде бижитинген үүлдерни эзимде келген кижилерге ол-ла хевээр чугаалаарын меңээ сагындырды.

Эзимге чедип келгеш, ушта казып каан хөөрлерни болгаш танывазым кижилерни көрдүм. Ол кижилер болза, хөөрлерни көөр дээш келген «польша төлээлер-дир» деп хелемечи меңээ чугаалады.

Бис хөөрлерге чоокшулап кээривиске поляктарны боолап өлүргениниң дугайында меңээ янзы-бүрү айтырыгларны «төлээлер» орус дыл кырынга салып туруп бердилер. Ынчалза-даа гестапоже мени кыйыртып турган үеден бээр ай ажа бергининден мен ат салган документимде бижитинген үүлдерни уттупкан болган мен. Ынчангаш будулуп эгеледим, а сөөлүнде келгеш польша офицерлерни боолап өлүргениниң дугайында чүнү-даа билбес мен деп чугаалаадым.

Немец офицер аажок хорадаан, а хелемечи мени «төлээлерден» каржызы-биле ырады бергеш, сывырып чорудупкан.

Дараазында хүн эртен мөңээ херимге машина чедип келген, ында гестапо офицери бар болду. Мени херим иштинден дилеп тып алгаш, туттуруп хоругдатырганым ол кылдыр чарлааш, машинага олурткаш Смоленск кара-бажыңынче аппарган.

Туттуруп хоругдатканымның соонда мени байсаалгаже хөй катап келдирип турган, ынчалза-даа мени байсаап турганындан эттеп турганы хөй болган. Баштай мени келдиргеш, дыка эттээннер, база сен бисти баъкка суккан сен деп хөректеп-хөректеп, камерче чорудупканнар.

Оон дараазында мени келдирип алгаш, польша офицерлерни большевиктериниң боолап өлүрүп турганын көрген мен деп хөйге медеглээр ужурлуг сен, база сээн ону шак ынчаар ак-сеткилдиг кылырынны гестапо бүзүреп көрбээн шаанда сени кара-бажыңдан хоставас деп меңээ чугаалааннар. Кижилериниң мурнунга хоп-меге чугаалаарымның орнунга кара-бажыңга олурар мен деп офицерге чугаалаан мен. Оон соонда мени аажок эриидээн.

Эриидеп тура чорудар ындыг байсаалгалар элээн хөй болган, оон түннелинде мен суларап дүлейлей берген мен, оң талакы холум шимчетинмес апарган.

Мени тудуп хоругдаанының соонда барык бир ай хире болганда немец офицер мени кыйыртып апаргаш, мынча дээн: «Көрүннердаан, **Киселёв**, силериниң дедирленчек чаңнарның үржуундан үүг болгандыр. Бис силерни шаажылаар деп шиитпирледивис. Эртен Катынь эзиминге аппаргаш, азып каар бис». Мени ынчанмазын офицерден дилеп, боолап өлүрүүшкүнү «көрген кижи» болуп шыдавас мен, чүге дээрге, черле мегелеп билбес кижи мен, ам база бир-ле будулгаазын кылыр боор мен деп офицерге бүзүредип турупкан мен. Офицер бодунуң сөзүн камгалавышаан турган. Бичии болганда кабинетке солдаттар кирип келгеш, резина докпактар-биле мени эттеп сокулап эгелээннер.

Эриидээшкинге болгаш хилинчектээшкинге шыдашпайн баргаш, польшаларны большевиктериниң боолап өлүрүп турганының дугайында даап бодап алган меге чугаалаарны хөйге тарадырын чөпшээрээн мен. Оон соонда, немецтериниң баштайгыла негелдезин ёзугаар—Катынь эзиминде «төлээлериниң» мурнунга чүве чугаалаар деп хүлээнгеш кара-бажыңдан хосталган мен.

Эзимде хөөрлер ушта каскан черлерже мени аппаарының санында-ла баштай мөңээ бажынымга хелемечи келгеш, мени херим иштинче кымдаа дыннавазын дээш озаландыр чедип аппаргаш, 1940 чылда польша офицерлерни НКВД чери боолап өлүрүп турган дээриниң дугайында чүнү чугаалаарымны шээжилеп алырын чартык шак дургузунда албадап турган.

Хелемечиниң моон адаанда чугаазын сактып тур мен: «Мен «Козьи Гора» районда НКВД-ниң чайлаанының чоогунда суурда чурттап турар мен. 1940 чылдың чазынында польшаларны эзимче аппаргаш дүнениң-не боолап турганын көрген мен». База «ол чорук НКВД-нин кылган херээ-дир» деп ыяавыла ол хевээр медеглээр херек.

Хелемечиниң чугаалаан чүвезин шээжилеп алганымның соонда, ол мени эзимде ушта казып каан хөөрлерге аппаргаш, ол-ла бүгүнү келген төлээлериниң мурнунга катаптаарынче албадап турган. Мөңээ чугааларымны гестапонуң хелемечизи шынгыы контрольдап таарыштырып турган.

Бир катап мен бир-ле «төлээлер» мурнунга чүве чугаалап турумда «Поляктарны большевиктер боолап өлүрериниң мурнунда оларны мен көрген мен бе дээрзин айтырган. Мен ындыг айтырыгны харыылаарынга белеткенмээн болгаш шынын чугааладым, тодаргайлааргa, туттурган польша шериглерни дайын эгелээриниң мурнунда көрген мен, чүге дээрге, олар оруктарга ажылдап турган чүве деп харыылаан мен. Ынчан хелемечи мени каржызыбиле өскээр аппаргаш, бажыңымче сывырыпкан.

Мен үргүлчү-ле арын-нүүрүм, хилинчек бодап турган мен, чүге дээрге, шынында польша офицерлерни 1941 чылда немецтер боолап өлүрүп турганын мен билир-ле болгай мен. Ынчалза-даа мөңээ өске арга чок болган, чүге дизе, мен катап тудуп хоругдаарының болгаш эриидээшкиниң доктаамал коргуушкунунга гурган кижи болгай мен, меңээ бүзүрээрин дилеп тур мен».

П. Г. Киселёвту гестапоже кыйыртканының дугайында, оон соонда тудуп хоругдап болгаш эттеп-эриидеп турганының дугайында оон өчүүн кожалары болур оон кадайы 1870 чылда төрүтүнген Аксинья **Киселёва**, оон оглу, 1911 чылда төрүтүнген Василий **Киселёв**, база хенни, 1918 чылда төрүтүнген Мария **Киселёва**, а ол ышкаш суурда **Киселёвтуң** бажыңында турар орук мастери 1901 чылда төрүтүнген Тимофей Иванович **Сергеев** олар бадыткап турарлар.

Гестапога турда **Киселёвка** таварыштырган чыргаларны (эгиниң хемдээнин, элээн дүлейлээнин) эмчи-медицина шинчилгезиниң актызы бадыткаан.

«Херечилер» тып алыры-биле немецтер болза, «Козьи Горы» чоогунда ийи чартык километр черде турар Гнездово деп демир-орук станциязының ажылдакчыларынче хайгаарал сала бергеннер.

1940 чылдың чазынында ол станцияже туттурган польша шериглер немежип кээп турган болгаш немецтер демир-орукчуларның таарышкак өчүктерин алыксап турганы ол болган. Ол сорулга-биле 1943 чылдың чазынында немецтер Гнездово станцияның начальниги турган **С. В. Иванов**, станция талазы-биле дежурный **И. В. Савватеев** болгаш өскелерни-даа гестапоже кыйгырты бергеннер.

Бодунуң кыйгыртырганының байдалының дугайында 1882 чылда төрүтүнген **С. В. Ивановтуң** өчээни болза:

«...Бо чорук 1943 чылдың мартта болган чүве. Мени немец офицер хелемечилиг байысаап турган. Мөңээ адымны, база районну немецтериниң эжелээнинин мурнунда Гнездово станциязынга кандыг албанга турганымны хелемечи дамчыштыр айтыргаш, офицер болза, 1940 чылдың чазынында Гнездово станцияга элээн каш поездилер-биле туттурган польша офицерлер келгени менээ билдинип турар бе дээрзин айтырды.

Оон дугайын билир мен деп чугааладым.

Ол-ла 1940 чылдың чазынында польша офицерлернин келгениниң соонда удаааанда большевиктер оларны шуптузун Катынь эзиминге боолап өлүргени менээ билдинер бе дээрзин офицер менден айтырды

Оон дугайында менээ үүг-даа билдинмес, база ындыг чүве болбасдаа турган, чүге дээрге, 1940 чылдың чазынында Гнездово станцияга эккелген туттурган польша офицерлерни мен орук-тудуг ажылдарынга 1940—1941 чылдарның бүгү дургузунда, Смоленскини немецтериниң эжелээнинге чедир-ле көрүп турган мен деп харыыладым.

Бир эвес поляктарны большевиктер боолап өлүрген деп герман офицер бадыткап турар болганда, херек кырында ындыг болганы ол-дыр деп билир херек, «ынчангаш» силериниң корткан херээнер чок, база туттурган польша офицерлерни большевиктер боолап өлүрген болгаш силериниң оон херечизи болганынар дугайында протоколга шөлээн, сагыш амыр ат салып болур силер» деп офицер менээ чугаалады.

Мен 61 харлыг кырган кижи мен, кыраан назыда бодумнуң адымга багай чүве кылырын күзевейн тур мен. Мен чүгле туттурган польша шериглер Гнездово станцияга 1940 чылда келгенин херечилеп шыдаар мен—деп харыыладым.

Ынчап баарымда герман офицер мени негетиивип турар өчүктү бер

(Уланчызы 3-кү арында)

Туттурган польша офицерлерни немец-фашистиг эжелекчилерниң Катынь эзиминге боолап өлүргениниң байдалын тодаргайлаар болгаш истеп хынаар талазы-биле Тускай Комиссияның ДЫҢНАДЫЫ

(Уланчызы. Эгези № 46, 47 солунларда).

деп көгүдүп, бир эвес ынчаар болзумза, орук каржып эртер черде танныыл албанындан хостааш, совет эрге-чагырганың үезинде мээн ажылдап турган черим болур Гнездово станцияның начальнигиниң албанынга томуйлаарын болгаш материал хереглел-биле хандырарын аазап туруп берген.

Катынь эзиминче эн чоок черде турар Гнездово станцияның демир орук албан хаакчыды турган кижи болур мээң өчүктеримниң герман командылалга онза чугулазын, база бир эвес ындыг өчүктерни берипримзе хомудал чок болурумну хелемечи медеглээн.

Онза берге байдалда таварышканымны, салым-чолум оон ыңай чүү болурун билип каан мен, ынчалза-даа герман офицерге даап бодап алган меге өскүк бээринден база катап ойталадым.

Бодумга ажыктыг чүвени кылып билбезимни сөглеп, офицер менче кышкырып, эриидээр болгаш боолап өлүрер деп кыжаныш туруп берген. Ынчалза-даа мен бодумнуң бодалымдан өскерилбезимни шуут шынзыктырып турган мен.

Ооң соонда хелемечи немец дылга кыска протокол бижээш, оон утказын бодунуң сөстери-биле чугаалап берген.

Хелемечиниң меңээ чугаалааны-биле алырга, ол протокол чүгле туттурган польша шериглерниң Гнездово станцияга келгениниң фактыларын бижээн деп мындыг болду. Мээн өчүүмнү немец дылга база эвес, харын орус дылга база бижиирин дилээримге офицер шуут дендеп, мени эриидеп-эриидеп үндүр сывырыпкан.

1880 чылда төрүттүнген И. В. Савватеевтиң өчээни болза:

«...1940 чылдың чазыында Гнездово станцияга туттурган польша шериглер элээн каш поездилер-биле шынап-ла кээп турганын, база оларның машиналар-биле оон ыңай чоруп турганын, а кайнаар чоруп турганының меңээ билдинмезин гестапога өчээн мен. Сөөлүнде ол поляктарның Москва—Минск аразында машина оруунга кезек-кезек бооп алгаш септелге ажылынга ажылдап турганын база чугаалаан мен.

Мен ону будулдуруп турарымны, машина оруунда поляктарны мээң көрүп шыдавазымны, чүге дээрге, оларны большевиктер боолап өлүрүп каапкан болгай дээрзин офицер меңээ чугаалап, мээң шак ынчаар өчүүрүмнү негеп турган. Оон мен ойталаан мен.

Дыка үр кыжанып болгаш көгүдүп келгениниң соонда, офицер биле хелемечи немец дыл кырынга бир-ле чүве дугайында сүмележип чугаалашкан соонда хелемечи кыска протокол бижээш, ында мээң өчүктеримниң утказы бижитингенин тайылбырлааш, ат салыры-биле ону меңээ берди. Ол протоколду мен бодум номчуур арганы меңээ бээрин хелемечиден диледим, ынчалза-даа ол мени хөректээшкин-биле үзе кирип, аңаа доп-дораан ат салгаш, үнүп чор деп дужаады. Бичии када озалдай берген мен, хелемечи ханага азып каан турган резина докпакты сегирип алгаш, менче карбаш дээн. Оон соонда, менче сунган протоколга адымны салыпкан мен. Бажыңымче чанарымны, база кымгадаа чүве чулчурбазымны, оон башка мени адып каарын хелемечи чугаалаан...»

«Херечилер» дилеп тывары ады үнген кижилер-биле кызыгаарлатынмаан. НКВД ажылдакчылары турган кижилерни тывар болгаш боттарынга херектиг меге өчүктерни бээринче оларны албадаар деп немецтер бар шаа-биле оралдажып турганнар.

Смоленск областын НКВД Эргелелиниң гаражының ажылчыны турган **Е. Л. Игнатюкту** таварылга болуп тудуп хоругдааш, гаражтың ажылчыны эвес, а чолаачызы турган мен, база бооладып өлүрткен туттурган польша шериглерни бодум-биле сөөртүп турган мен деп өчүк бээринче немецтер ону кыжаныышкын болгаш эриидээшкин дузазы-биле кызымакайы-биле албадап турганнар.

Бо айтырыг талазы-биле 1903 чылда төрүттүнген **Е. Л. Игнатюктуң** өчээни болза:

«Полиция начальниги **Алферчикке** эң-не баштай байсаадып чеде бээримге, мени немец эрге-чагыргаларга удур агитация чорудуп турар деп буруудадып, НКВД-ге чүү кылып турганымны айтырган. Мен НКВД-ниң Эргелелиниң Смоленск область гаражынга ажылчын болуп ажылдап турган мен деп харыыладым. **Алферчик** ол-ла байсаалгага НКВД Эргелелинге гараж ажылчыны эвес, а чолаачылап ажылдап турган мен деп өчүдерин негей берген.

«**Алферчик**, херектиг өчүктерни менден ап шыдавайн, шыжыгып ажынгаш, бодунуң Жорж деп адаар адъютантызы-биле кады мээн бажымны болгаш аксымны пөс-биле суй шарааш, чүгүрүмнү ужулгаш стол кырынга салып кааш, резина докпак-биле эриидеп этеп эгелээн.

Оон соонда база байсаалгага катап келдиргеш НКВД-ниң органнары польша офицерлерни 1940 чылда Катынь эзиминге боолап каапкаанын көрген болгаш польша офицерлерни Катыньның эзиминче сөөртүрүнге киржип турган чолаачы кижи мен дээр дугайында нүгүлчү өчүктү бээрин **Алферчик** менден негээн. Бир эвес ындыг өчүктү бээр болзумза, мени кара бажыңдан хостааш полиция черинге ажылдадырын болгаш змыдыралга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээрин **Алферчик** базаан, бир эвес оон ойталаар болзумза мени боолап каар мен дээн...

Эң сөөлүнде байсаакчы **Александров** шагдаа черинге мени байсааш, польша офицерлерни боолап каан дугайында нүгүлчү өчүктү бээрин база **Алферчик** ышкаш негээн, ынчалза-даа даап бодаан ындыг нүгүлчү өчүктү бээринден мен аңаа база ойталаан мен.

Байсаалганың сөөлүнде мени база катап эриидээш гестапо черинче чорудулкан...

...Польша офицерлерни Катынь эзиминге совет эрге-чагырга 1940 чылда боолап каапкан, ол бүгү чолаачы меңээ билдингир дээр дугайында нүгүлчү өнчүктү гестапо чери, полиция чери ышкаш база-ла менден негээн.

Германияның даштыкы херектер Министерствозу тускай номну парлап үндүрүп, ында «Катынь херээниң» талазы-биле үстүнде демдеглетинген **П. Г. Киселёвтан** аңгыда «херечилер» деп санатынып турган 1877 чылда төрүттүнгён **Годезов** (ол базала Голдунов-тур), 1891 чылда төрүттүнген Григорий **Сильверстов**, 1917 чылда төрүттүнген Иван **Андреев**, 1915 чылда төрүттүнген Михаил **Жигулёв**, 1915 чылда төрүттүнген Иван **Кривозерцев**, 1893 чылда төрүттүнген Матвей **Захаров** оларның өчүүнден алган дээр хоозун нүгүлчү материалдарны парлаан.

Хыналдадан илерээнин ёзугаар алырга үстүнде ады кирген кижилерниң баштайгы ийизи (**Годезов** биле **Сильверстов**) Смоленск облазын Кызыл Армия хостаарының мурнунда 1943 чылда өлүп калгылаан; оон даразында үжү (**Андреев, Жигулёв, Кривозерцев**) немецтер-биле кады чорупкан болган, а харын оларны немецтер күш-биле апарган чадавас, а сөөлгүзү—Новое Батеки суурга немецтерниң турган үезинде ажылдап турган болгаш Смоленск станциязының кожукчузу Матвей **Захаровту** дилеп тыпкан болгаш ону Тускай Комиссия байсаап көрген.

«Катынь херээниң» талазы-биле оларга херектиг меге өчүктерни немецтерниң кандыг арга-биле алганын **Захаров** чугаалаан:

«1943 чылдың марттың эгезинде Гнездово гестапозунуң ажылдакчызы кижи мээң бажыңымга чедип келгеш, мени офицер кел дидир деп чугаалаан. Ол кижиниң фамилиязын билбес мен.

Мен гестапога чедип келиримге немец офицер хелемечи дамчыштыр меңээ мынча дээн: «Смоленскиниң төп станциязынга кожукчу болуп ажылдап турганыңар биске билдингир, ынчангаш силер болза, Смоленск дамчыштыр Гнездово станциязынче туттурган польша шериглерни сөөрткен вагоннарның чоруп турганын болгаш оон соонда «Козьи Горы» эзиминге поляктарны боолап каапканын өчүүр ужурлуг силер».

Оон харыызынга, 1940 чылда поляктарны дажыглаан вагоннар Смоленск дамчыштыр барыын чүкче углап чоруп турган, ынчалза-даа оларның барза чогуур станциязын билбес мен — деп чугаалаан мен.

Бир эвес эки өчүк бээрин күзевес болзунза, ону менден күчүлел-биле өчүдер дээрзин офицер меңээ чугаалаан. Оон соонда офицер резина докпак-биле мени эттеп соп эгелээн. Оон соонда мени сандай кырынга чытырып алгаш, хелемечизи-биле кады эриидеп турган. Дораан-на угааным ышкынып канымдан мени чеже каканын билбээн мен.

Мен миннип келгенимде байсаалганың протоколунга хол үжүү бижиирин офицер менден негээн, кадыг-берге аажылалдан болгаш бооладып каарындан корткаш нүгүлчү өчүктү берген болгаш протоколга адым салган мен. Протоколга холум үжүүн бижээнимниң сөөлүнде мени гестапо салып чорудупкан.

Гестапоже мени келдиргениниң соонда элээн каш хонганда, 1943 чылдың марттың ортаа үезинде, мээн бажыңымга хелемечи чедип келгеш, немец генералга барып, аңаа бодуннуң өчүүннү шынзыдар ужурлуг сен, диди.

Генералга чеде бээривиске, генерал олургаш бодуннуң өчүүнү бадыткап шыдаар сен ое деп айтырды. Бир эвес сен өчүүнү бүзүредириңден ойталаар болзунза, баштайгызындан-даа артык эриидедир сен деп хелемечиниң орукка кел чоруй сагындырганындан корткаш, бүзүредип шыдаар мен деп чугааладым.

Эттедип-соктурарын катаптавас дээш, бодумнуң өчүүмнү бадыткап шыдаар мен дидим. Оон соонда оң талакы холумну өрү көдүрүрин хелемечи менээ дужаагаш, сен таңгыраң берген сен, ам чанып болур сен деп чугаалаан».

Тодаргайлатынганын ёзугаар алырга, немецтер болза, күткүлгени, кадыг-дошкун, коргунчуг аажылалдарны ажыглап турган, боттарынга херектиг өчүктерни оон-даа өске кижилерден, ылаңгыя Смоленскиниң кара-бажыңының начальнигиниң дузалакчызы чораан **Н. С. Каверзневтен**, ол-ла кара-бажыңның ажылдакчызы чораан **В. Г. Ковалёвтан** болгаш өскелерден алырын оралдажып турганнар.

Немецтер четчир санныг херечилерни тып чадашкаш, Смоленскиге болгаш оон чоогунда суурларга мооң адаанда листовкаларны чыпшырып азып турганнар. Оон хоолгалары Тускай Комиссияның материалдарында бар:

«Чурттакчы чонга кыйгырыг:

Туттурган польша офицерлерни болгаш шажынчыларны Гнездово-Катынь оруунуң чоогунда «Козьи Горы» эзиминге 1940 чылда большевиктерниң массалыы-биле өлүрүп турганының дугаанында барымдааларны кым берип болурул?

Гнездодоган «Козьи Горыже» чоруп турган автотранспортту кым көргенил азы боолаашкынны кым көргенил азы дыңнааныл?

Ол дугайын чугаалап болур! чурттакчыларны кым билирил?

Медеглел бүрүзүн шаннаар.

Медеглелдерни Смоленскиде Музей кудумчузунуң № 6 бажында немец полицияже болгаш Гнездовода вокзал чаныда № 105 бажында немец полицияже чорудар.

ФОСС

Хову полициязының лейтенантызы.

1943 чылдың май 3».

Шак ындыг чарлалдарны немецтерниң Смоленскиге үндүрүп турганы «Новый путь» деп солунунуң 1943 чылдың май 6-да үндүрген номеринге (№ 353 (157) парлаан турган.

«Катынь херээниң» талазы-биле немецтерге херектиг өчүктерни бергеннерге шаннаалды тыпсырын оларның аазап турганының дугайын Тускай Комиссияның байсааганы херечилер Смоленск хоорайның чурттакчылары: **О. Е. Соколова, Е. А. Пущина, И. И. Бычков, Г. Г. Бондарев, Е. П. Устинов** болгаш өскелер-даа медеглээннер.

Катынь хөөрлерин үжеп чиндээни

Немецтер болза, «херечилерни» дилээри-биле чергелештир, Катынь эзиминде хөөрлерге чогуур белеткел ажылдарын чоруда бергеннер: олар боттарының өлүргени туттурган поляк шериглерниң каргаанынга чораан 1940 чылдың апрельден соңгаар үеге, тодаргайлаарга, поляктарны большевиктер боолап каан деп турар өнчүк чөнгээлиг немец хойта айыткан үеге хамаарышкан документилерни уштугулап ап; оларның нүгүлчү үүлгедиин илередип болур бүгү көргүзүглерни үргедип чок кылганнар.

Ол бодалын боттандырар дээш, немецтер болза, туттурган шериглерниң № 126 лагеринден тускай шилип алган 500 хире туттурган орус шериглерни ажыглап турганын Тускай Комиссияның истелгези-биле тодаргайлаан.

Бо айтырыгның талазы-биле хөй санныг херечи барымдаалар Тускай Комиссияда бар.

Оларның иштинде ол лагерьниң эмнелге ажылдакчыларының өчүктери онза тодаргай барымдааларны берип турар.

Немецтерниң Смоленскини эжелеп чагырып турган үезинде № 126 лагерьге ажылдап турган эмчи **А. Т. Чижовтуң** өчээни болза:

«...Туттурган шериглерниң Смоленскиде № 126 лагеринден 1943 чылдың марттың эге үезинде элээн каш бөлүк мөге-шыырак 500 хире кижини оңгу казар ажылга хереглээри ол чүве дээш мегелеп тургаш шилип алган. Оон соонда ол туттурган шериглерден лагерьге чангыс-даа кижи ээп келбээн».

Немецтерниң турган үезинде ол лагерьге ажылдап турган эмчи **В. А. Хмыровтуң** өчээни болза:

«Чижеглеп чугаалаарга февральдың ийи дугаар чартыында ийикпе, азы марттың эгезинде бистиң лагеривистен 500 хире туттурган кызыл-шеригжилерни меңээ билдинмес бир-ле черже чорудар апарган чүве. Ол туттурган шериглерни оңгу казар ажылга хереглээри ол чүве дээш эн-не мөге-шыырак кижилерден шилип ап турган»...

Медсестра **О. Г. Леньковская**, медсестра **А. И. Тимофеева**, херечилер **П. М. Орлова, Е. Г. Добросердова** болгаш **В. С. Кочетков** олар база-ла ол ышкаш өчүктерни бергеннер.

№ 126 лагерьден үнген туттурган 500 совет шериглерниң херек кырында кайнаар углап чорутканы херечи **А. М. Московскаяның** өчүүнден тодаргайлатынган.

Смоленск хоорайның чоогунга чурттап турган болгаш эжелелдин үезинде немец шериг кезектерининиң бирээзиниң чем кылыр черинге ажылдап турган хамааты Александра Михайловна **Московская** немец эжелекчилерниң араатанзыг үүлгеднишкиннерин истеп хынаар талазы-биле Онза Комиссияга 1943 чылдың октябрь 5-те билдириишкин киирип, чугула өчүктерни бээри-биле келдирерин дилээн.

1943 чылдың мартта ажылга үнер мурнунда Днепрниң эриинге турган бодунуң сарайыидан ыяш ап алыр дээш баргаш, аңаа танывазы кижини көрген, ол болза, туттурган орус шериг болганын Тускай Комиссияга **Московская** чугаалаан.

1922 чылда төрүттүнген **А. М. Московскаяның** өчээни болза:

«...Ол кижи-биле чугаалашкаш, мооң адаанда үүлдерни билген мен: Ооң фамилиязы **Егоров**, ады Николай, боду Ленинград чурттуг кижи болган. Ол, 1941 чылдың төнчүзүнден эгелээш бүгү үениң дургузунда туттурган шериглерниң Смоленск хоорайда № 126 немец лагеринге туруп турган. Ол, 1943 чылдың мартын эгезинде лагерьден Катынь эзиминге сүрдүрүп келген элээн каш чүс туттурган шериглерниң колонназының аразынга чоруп чораан. Аңаа чедип келирге оларны болгаш оларның аразында **Егоровту** польша офицер хептиг, өлген кижилерниң сөөгүн хөөрден казып уштуп, оларның кармаанларында чораан документилерни, чагааларны, фоточуруктарны болгаш өске-даа чүвелерни үжеп уштурун албадаан. Өлген кижилерниң кармаанларынга чүнү-даа артырбас деп немецтерниң талазындан эң шыңгыы дужаалды бөрип турган. Ийи туттурган шериглер өлген кижилерниң сөөктерин үжеп чиндээнинин соонда, бир немец офицер ол сөөктерден бир-ле саазын тып алган, оон уржуундан ол шериглерни боолап каан.

Өлген кижилерниң кеткен хевинден үжеп-чиндип турган тып алган документилерни болгаш чагааларны немец офицерлериң кармаанларынче дедир аппарып сугарынче туттурган шериглерни албадап, чыып алган чүвелерниң болгаш документилерниң арткан кезиин бир черге чыый каггаш, өртедип турганнар.

Оон аңгыда, боттарының эккелгени хааржактарга болду-бе, азы чемоданнарга болду-бе, (тодаргай билбейн тур мен) суп алгаш келген саазыннарын өлген польша офицерлериң кармааннарынче суп каарын немецтер албадап турганнар.

Бүгү туттурган шериглер Катынь эзиминиң девискээринге аар-берге байдалга, ажык дээр адаанга чурттап турган болгаш оларны шыңгыы хайгааралга тудуп турган.

1943 чылдың апрельдиң эгезинде немецтерниң айыткан бүгү ажылдары доозулган турганы ол боор оң, чүге дээрге, 3 хүннерниң иштинде туттурган шериглерден кымны-даа ажыллаар деп албадаваннар...

Дүне хенертен оларны шуптузун отуруп алгаш, бир-ле черже алгаш барган. Камгалалды күштелдирген турган. **Егоров** бир-ле чүве болурдур эвес бе деп сезингеш, болуп турган бүгү-ле чүвени онза кичээнгейлии-биле хайгаарап көрүп турган. Олар 3—4 шак иштинде билдинмес угланыышкын-биле бар чорааннар. Эзим иштинде бир-ле алаакта оңгарның чанынга оларны доктаадып тургузупкан. Туттурган шериглерниң иштинден бөлүк шериглерни ангылап үскеш оларны оңгарже сүрүп турганын болгаш оон соонда боолап туруп бергенин ол кижи көрүп турган.

Туттурган шериглер дүүреп шимээргеп, хөлзей бергеннер. **Егоровтан** ырак эвес черге турган туттурган шериглерден элээн каш кижи таңныыл кезээнче халдап эгелээн болгаш өске таңныылдар олче маннажып кааннар. **Егоров** ол үени ажыглай тыртып алгаш алгы-кышкы болгаш боо даажы дыңналып турда карангыда эзим иштинче салып ыңай болган.

Мээн сагыжымда хевээр артып калган ол коргунчуг чугааныц соонда, **Егоровту** кээргээш мээн өрээлимге кээп чыннып дөгеленирип, күжүн чыып дыштанып алгыжеге чедир мээн өрээлимге чаштынып чыдарын **Егоровтан** дилээн мен. Ындыг болза-даа **Егоров** чөпшээревээн.

...Бо хүн, дүне ыяавыла чоругкаш, фронтунуң шугумун дамчыштыр эрткеш, Кызыл Армияның кезектеринге чедерин ыяавыла оралдажыр мен—деп чугаалады.

Ынчалза-даа **Егоров** ол кежээ чорбаан. Эртенинде хынап көөр дээш чеде бээримге; **Егоров** сарай иштинде чыткан. Дүне ол чоруур деп оралдашкан, ынчалза-даа, бежен-шаа базымны кылыштап эрткен соонда, бодунуң шагзырап, харыксыраанын сактып келгеш аргажоктуң кырындан дедир ээп чедип келгени ол болду. Лагерьге тургаш үр үеде харыксырап баксырааны болгаш аш аңаа саңлдарлыг болганы чадап чок боор. Быжыгып секпереп алыр төлээде ол ам-даа ийи хүнде мээң бажыңымга турарын шиитпирлээн бис. **Егоровту** чемгерип кааш, мен ажылдап чоруй барган мен.

Кежээ чанып келгенимде мээн кожаларым — **Мария Ивановна Баракова** биле **Екатерина Викторовна Кабановская** олар «хундүскү аглаашкынның үезинде немец полицейжилер мээң сарайым иштинден туттурган кызыл-шеригжини тыпкаш, сүрүп алгаш баардылар» деп дыңнаткан.

Московскаяның сарайынга туттурган шеригниң **Егоровтуң** чыткынын тып алганы-биле **Московскаяны** Гестапоже кыйгыртып апаргаш, туттурган шеригни чажырып турганы дээш буруудадып турган.

Гестапога болган байсаалганга **Московская** туттурган шеригниң оон сарайының иштинге туруп турганының дугайында чүү-даа билбес мен деп бадыткавышаан, ол туттурган шеригниң аңаа хамаарылга чогун көргүзүп эгелээн. **Московскаядан** өчүк ап чадаан, а база ол ышкаш туттурган шериг **Егоров Московск-яны** айтып бербээни-ле чадап чок болган боор,ынчангаш **Московскаяны** Гестаподан салып чорудупкан болган.

Ол-ла **Егоровтуң Московскаяга** чугаалааны болза, Катыньның эзиминге ажылдап турган туттурган шериглернің чамдыызы өлген кижилерниң мага-боттарын казып уштурундан аңгыда өлген кижилерниц мага-боттарын өске черлерден Катыньның эзиминче база сөөртүп эккеп турган. Сөөртүп эккелген өлген кижилерниң мага-боттарын мурнунда казып ужулган кижи сөөктери-биле кады оңгарже киир октагылап турган.

Немецтерниң өске черлерге бөлүп өлүргени кижилерниң мага-боттарын хөй санныы-биле Катыньның эзиминге сөөртүп эккеп турганының фактызын инженер-механик П. Ф. **Сухачевтуң** өчүктери база бадыткап турар.

1912 чылда төрүттүнген, «Ростовхлеб» системазының инженер-механиги, немецтерниң үезинде Смоленскиниң хоорай дээрбизинге машинистизи болуп дилег билдириишкинни Тускай Комиссияга 1943 чылдың октябрь 8-те берген.

Тускай Комиссияга кыйгыртып келдирген **Сухачевтуң** өчээни болза:

«1943 чылдың марттың ийи дугаар чартыында дээрбеге бир-ле катап орус дылды биче билир немец чолаачы-биле чугаалашкан мен. Шериг кезээнге хереглээр далганны Савенки суурже сөөртүп алгаш чоруур деп турарын болгаш оон даартазында Смоленскиге дедир ээп келирин оон бодундан билип алгаш, суурдан үстүг продуктуларны садып ап болуру кандыг ирги деп бодааш, мени ап алырын дилээн мен. Мооң-биле кады немец машинага олурарда, мен болза, эртирилге пунктузунга мени тудуп ап болур хире онза айыылдыг болур деп чүвени барымдаалап турган мен. Немец чолаачы хөлезилиг чоруурумну чөп шээреди. Ол-ла хүн кежээ он шакта Смоленск—Витебск оруу-биле чорупкан бис. Машинага мен, база немец чолаачы иелээн чораан бис Дүн болза, айдың чырык турган, ындыг болза-даа туман орукту каранғыладып турган. Смоленскиден 22-23 километр хире ырак черде орукка үрелген хөвүрүгжүгешти элээн кадыр черлеп оюп эрттер орукту кылып каан турган. Оруктан оюп эрттер черлеп бадып эгелээн бис. Туман аразындан бисче уктуштур чүк машинаны хенертен үне халып келди. Та бистиң машинавыстың тормазы эдиглиг эвезинден болганы ол чүве ийикпе, ындыг болза-даа, машинавысты тормозтап четикпейн турувуста-ла, база оюп эрттер чер элээн кызыы болганынын ужурундан уктуштур чоруп олурган машина-биле үскүлежиптивис. Үскүлежиишкин күштүг эвес болган, чүге дээрге, уктуштур келген машинаның чолаачызы машинаның соонга брезент кырынга элээн каш кижилер олурар, оларның чамдыктары боолуг, олар немецтер болуру чигзиниг чок турган.

Егоров бодунуң көрген үүлдериниң дугайын Архиповка суурда полиция кезээниң начальниги **Кузьма Демьянович Головневке** чугаалаарга, «кымга-даа сөглевес эвеспе» деп сүмелээш, «ол биске хамаарышпас, немецтерниң хереэнге киришкеш чоор бис» деп немеп чугаалаан.

Өлген кижилерниң сөөгүн Катынь эзиминче немецтер чүк машиналары-биле сөөртүп чорудуп турган дээрзин Смоленск трести-зиниң столоваязын хандырар талазы-биле агент чораан болгаш немецтерниң аңаа турган үезинде Катынь участогунга полиция даргазы турган 1896 чылда төрүттүнген Флор **Максимович Яковлев-Соколов** база өчээн.

Кырын брезент-биле шып каан болгаш автоматтар, винтовкалар-биле чепсегленген элээн каш шериглерге камгалаткан чүк чүдүгер дөрт санныг автомашиналарны оруктан Катыньның эзиминче эрткенин 1943 чылдың апрельдиң эгезинде боду бир катап көргенин ол өчээн. Ол машиналардан өлген кижилерниң чыды кээп турган

Уланчызы 4-кү арында).

Туттурган польша офицерлерни немец-фашистиг эжелекчилер Катынь эзиминге боолап өлүргениниң байдалын тодаргайлаар болгаш истеп хынаар талазы-биле Тускай Комиссияның ДЫҢНАДЫЫ

(Уланчызы. Эгези №№ 46—47 солунда).

Поляктарны өске черлерге-даа немецтериниң боолап өлүрүп турганын херечилерниң үстүнде көргүскен өчүктеринден билдингири-биле түннеп болур. Оларның сөөктерин Катыньның эзиминче сөөртпүшаан, немецтер үш чүүл сорулгаларны чедип алырын оралдашканнар: бирээде, боттарының кем-буруулуг чоруктарының үүлгедиглериниң изин чок кылыр; ийиде, боттарының кем-буруулуг херектерин Совет эргечагырганың кырынче чуүй каар; үште, Катыньның эзиминиң хөөрлеринде «большевикчи когаралдарның» санын көвүдедир.

Катынь хөөрлеринче „экскурсиялар"

Немец эжелекчилер Катыньның эзиминде хөөрлерге белеткел ажылдарын дооскаш, 1943 чылдың апрельдиң эгезинде парлалгага болгаш радиога калбак агитацияны чорударынче кирип, туттурган поляк шериглерни арааттанзыг ёзу-биле аажылап турганын совет эрге-чагыргага шамнаарын оралдажып турганнар. Смоленскиниң болгаш оон чоок кавызының чурттакчыларына, а ол ышкаш немецтерниң эжелеп чагырган чурттарының болгаш олардан шуут хамаарылгалыг чурттарның «төлээлерингге» Катынь хөөрлерин көргүзер чорукту ол үүлгүчү агитацияның методтарының бирээзи кылдыр немецтер организастаан.

Катынь хөөрлерин «экскурсиялап» көөрүнге киришкен элээн каш херечилерни Тускай Комиссия айтырып көрген.

Смоленскиге суд-медицина экспертинге ажылдап турган эмчи паталог-анатом, херечи **К. П. Зубковтун** Тускай Комиссияга өчээни болза:

«...Өлген кижилер сөөктеринде хептер, ылаңгыя шинельдер, сапогтар болгаш баг курлар үрелбейн арткан болган. Хептериң демирден кылган кезектери — курлар долу, өөктер, дээктээр өөктер ботинкаларның шидиир черлеринде демирлер болгаш оон-даа өскелер дыка дадарбаан болгаш чамдык черлериниң кылаңнаажы безин хевээр. Өлген кижилерниң мага бодун көөрге — арыннары, моюннары, холдары колдуунда хирлиг ногаанзымаар өңнүг, чамдыктары карасаргыл өңнүг болган, ынча-даа шуут үрелип, ирип чыдыраан болган. Чамдыкта аксымаар өңнүг ажытынчак сиирлер болгаш оларда тудушкан шыңган эштиң чамдык кезии көзүлгүлээр. Мээн аңаа чоруп турар үемде улуг оңгарларның дүвүнде өлген кижилерниң сөөктерин чиңзерлеп ултуп турганнар. Ону кылырына олар хүүректерни болгаш өске-даа херекселдерни ажыглап турганнар, а ол ышкаш өлген кижилерниң сөөктерин холдарындан, буттарындан база хептериндеи холдары-биле тудуп алгаш ынай бээр сөөртүп турганнар. Өлген кижилерниң сөөктериниң ирип чыдыр бергени ийикпе, азы оларның тус-тус кезектериниң хоорлуп часты бергени көстүр шак ындыг чаңгыс даа таварылга көзүлбээн.

Үстүнде демдеглетиннген үүлдерни өөрүнүп көргеш, өлген кижилерниң мага-боттары немецтерниң бадыткан турары ышкаш ол черге үш чыл дургузунда чыткан эвес, харын оон эвээш үеде ол аңаа чыткан дээр дугайында түннелди кылган мен. Өлген кижилерниң сөөктерин хааржак-даа чокка чаңгыс черге чыый катташ хөөп кааргa, оларның ирип чыдыры чаңгыстап хөмгениннен дүрген болур дээрзин билгеш, поляктарның массалыыбиле боолап өлүрерин бүдүн чартык чыл бурунгаар, 1941 чылдың күүнүнде ийикпе, азы 1942 чылдың чазынында болган-дыр деп түннелди үндүрген мен. Ол бужар-бак арааттанзыг үүлгедиишкиннерни немецтер кылган-дыр дээрзинге мен аңаа чорааш шуут бүзүрээн мен».

Өлген кижилерниң мага-бодунда хептериниң, оон демирден кылган кезектериниң болгаш идиктериниң, ол ышкаш өлген кижиниң мага-бодунуң үрелбейн артып калганының дугайында өчүктерни Тускай Комиссияның айтырганы Катынь хөөрүн «экскурсиялап» көөрүнге киржип турган хөй санныг херечилер, оон иштинде Смоленскиниң суг дамчыдар черинің эргелекчизи **И. З. Куцев**, Катынь школазының башкызы **Е. Н. Ветрова**, харылзааның Смоленск салбырының телефончузу **Н. Г. Щетрова**, Борок суурнуң чурттакчызы **М. А. Алексеев**, Новые Батеки суурнуң чурттакчызы **Н. Г. Кривозерцев**, Гнездова станцияның дежурныйы **И. В. Савватеев**, Смоленскиниң хамаатызы **Е. А. Пушина**, Смоленскиниң № 2 эмнелгезиниң эмчизи **Т. А. Сидорук**, ол-ла эмнелгениң эмчизи **П. М. Кесарев** болгаш өскелер-даа бергилээн.

Боттарының арааттанзыг үүлгедиглериниң изин борап будулдурар дээш немецтериниң оралдажыышкыннары

Немецтериниң организастааны «экскурсиялар» бодунуң сорулгазын чедип ап шыдаваан. Хөөрге барып турган бүгү кижилер болза, оларның мурнунда тодаргай-ла кадыг-дошкуи, кижи көөр хөөн чок немец-фашистиг нүүлдээшкин турүп турар дээрзинге бүзүрээннер. Мынчангаш немец эрге-чагырганың талазындан аңаа бүзүревейн чигзинип турар кижилерни ол дугайында чугаа-домакты үндүрбезинче албадап турган.

Ол нүүлге чигзинип турган ийикпе, азы бүзүревейн турганнарны немец эрге-чагырганың канчаар истеп-сүрүп турганының дугайында дыка хөй херечилериниң өчүктери Тускай Комиссияда бар. Оларны кылып турган ажылдарындан үндүрүп, тудуп хоругдап турган болгаш боолап каары-биле коргудуп турганнар, «чажытты кадагалап шыдаваан» дээш 2 кижини боолап каанын Комиссия тодаргайлаан: ындыг аажылалды немец полицей чорааан **Загайневке** болгаш Катыньның эзиминде хөөрнү тура казарынга ажылдап турган **А. М. Егоровка** таварыштырган.

Катыньның эзиминге чорааан сөөлүнде боттарының чигзиниишкинин илереткен кижилерни немецтериниң истеп сүрүп турганының дугайында өчүктерни Смоленскиниң № 1 аптеказының арыглакчызы **М. С. Зубарева**, Смоленскиниң Сталинский районунда кадык хамгалал килдизиниң санитар эмчизиниң дузалакчызы **В. Ф. Козлова** болгаш өскелер-даа бергилээн.

Катынь участогунда полицияның даргазы чорааан **Ф. М. Яковлев-Соколовтун** өчээни болза:

«Немец комендатурага шыңгыы дүүрээзинни болдуруп турар байдал тургустунганындан бүгү-ле хоралыг чугаалардан чайлаар болгаш «Катыньның хөрээнге» идегевес чүвени чугаалап турар бүгү-ле кижилерни хайыра чок тудуп хоругдаар дээр дугайында айтыышкыннарны полицейжи аппараттарга олла черинге дорааан бээр турган.

Участок полициязының начальниги болур мээн бодумга ындыг айтыышкыннарны 1943 чылдың майның төнчүзүнде Катынь суурнуң немец комендантызы обер-лейтенант **Браунг** болгаш июньниң эгезинде Смоленскиниң район полициязының начальниги **Каменецкий** олар бергеп.

Мен бодумнуң участогумнуң полицейжилериниң сургаалдыг чөвүлел хуралын чыылдырып, аңаа туттурган поляк шериглерни большевиктериниң боолап өлүрүп турарының дугайында немецтериниң дынадыгларының шынга дөмейлежир чоруун бүзүревес болгаш чигзинер үүлдерни чугаалап чоруур кижи бүрүзүн туткаш, полицияга чедирип турар деп айтыышкынын чугаалашкан үве.

Немец эрге-чагырганың бо айтыышкыннарын күүсеттишаан, мээн сагыжым дөстүнмейн турган, үүе дээрге, «Катыньның хөрээ» — немец хоп-нүүл-дүр дээрзинге бодум бүзүреп турган мен. Кажан Катыньның эзиминге бодум «экскурсиялап» чорааш ону бүрүнү-биле бүзүреп көрген мен.

Катыньның хөөрлеринче ол черниң чурттакчы чонунуң «экскурсиязы» сорулгаларны чедип албайн турарын көргеш, немец эжелелдиң эрге-чагырганы 1943 чылдың чайынында ол хөөрлерни хөмерин дужааганнар.

Смоленскиден боттарының дезип үнериниң мурнунда немец эжелелдиң эрге-чагырганы боттарының арааттанзыг дүржок чоруунуң истерин далаш-биле будулдуруп хөмеринче кирипкен. «537 тудуг батальонунуң штабы» турган чайлагны орун соргаа безин чок кылдыр өртеткеннер. Үш кыстарны — **Алексеевны, Михайловны** болгаш **Конаховскаяны** алгаш баар дээш немецтер Борок суурга дилеп турганнар. Харын оларны узуткап чок кылыр-даа дээни чадавас. Немецтер боттарының кол «херечизи» — **П. Г. Киселевту** база дилеп чоруп турганнар, ындыг болза-даа, ол бодунуң өг-бүлези-биле кады чаштынып шыдаакан. Немецтер оон бажының өртедипкеннер.

Немецтер «өске херечилер» — Гнездово станцияның начальниги турган **С. В. Иванов** биле ол станцияның дежурныйы турган **М. В. Савватеевти**, база ол ышкаш Смоленск станцияның кожукчузу турган **М. Д. Захаровту** тудуп алырын база оралдажып турганнар.

Смоленскиден дезип үнериниң эң сөөлгү хүннериниң мурнуу чарыында немец-фашистиг эжелекчилер профессор **Базилевский** биле **Ефимов** оларны дилеп турган. Олар өйшаанда чаштына берген ужурунда, үүгле ынчаарда сүрүп алгаш баарындан азы өлүмден иелээ чайлаар аргалыг болганнар.

Ындыг болза-даа, немец-фашистиг эжелекчилер боттарының кем-буруулуг үүлгедиглериниң истерин чидирип, чажырып каап шыдаваннар.

Хөөрлерден өлген кижилериниң мага-боттарын уштуп, истеп хынаарын чоруткан суд-медицинаның экспертизи болза, туттурган польша шериглерни боолап өлүрерин немецтер боттары чорудуп турган деп үвени канчаар-даа аажок тодаргайы-биле көргүзүп турар.

Суд-медицинаның экспертизиниң актызын мооң адаанда көргүскен.

Суд-медицина экспертизазының актызы

Туттурган польша офицерлерни немец-фашистиг эжелекчилериниң Катынь эзиминге (Смоленск хоорай чогуунда) боолап өлүргениниң байдалдарын тодаргайлаар болгаш истеп хынаар талазы-биле Тускай Комиссияның айтыышкынын ёзугаар суд-медицина эксперт комиссиязының мооң адаанда составы:

ССРЭ-ниң Кадык камгалалының Улус Комиссариадының кол суд-медицина эксперти, ССРЭ-ниң Кадык камгалалының улус Комиссариадының суд-медицинаның Күрүне Эртем-Шинчилел институдунуң директору — **В. И. Прозоровский;**

Москваның Күрүне ийи дугаар медицина институдунуң суд-медицинаның профессору медицина эртемнериниң доктору **В. С. Смольянинов;**

Патология анатомиязының профессору, медицина эртемнериниң доктору — **Д. Н. Выропаев;**

ССРЭ-ниң Кадык камгалалының Улус Комиссариадының суд медицинаның Күрүне Эртем-Шинчилел институдунуң Танатолог салбырының улуг эртем ажылдакчызы доктор **П. С. Семеновский;**

ССРЭ-ниң Кадык Камгалалының Улус Комиссариадының суд медицинаның Күрүне Эртем-Шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы доцент **М. Д. Швайкова** олар

Барыын фронтунуң Кол суд-медицина эксперти, медицина албаныың майору **Никольскийнин;**

Н... армиянын суд-медицина эксперти, медицина албаныың капитаны **Бусоедованын;**

92 Патолог-анатомия лабораториязының начальниги, медицина албаныың майору **Субботиннин;**

Медицина албаныың майору **Огловлиннин;**

Специалист — эмчи, медицина албаныың улуг лейтенантызы **Садыковтун;**

Медицина албаныың улуг лейтенантызы **Пушкарева** оларның киржилгези-биле Смоленск хоорайдан 15 километр черде Катыньның эзиминде хөөрлерде хөөп каан туттурган польша өлген шериглериниң сөөктериниң казып уштулгазын болгаш суд-медицина шинчилгезин 1944 чылдың январьның 16-дан 23-ке чедир кылган турган. Туттурган польша өлген шериглериниң сөөктерин 60 X 60 X 3 метр хемчээлдиг нииити хөөрге болгаш оон аңгыда 7X6 X 3,5 метр хемчээлдиг чамдык хөөрлерге хөөп каан турган. Хөөрлерден 925 өлген кижилер сөөктерин ужулган болгаш шинчип көрген.

Мооң арааанда үүлдерни тодарадыры-биле өлген кижилер сөөктерин казып ужулганы болгаш оларның суд-медицина шинчилгезин кылган:

а) Өлген кижилериниң боттарын илередир;

б) Өлгениниң чылдагаанын тывар;

в) Хөмгениниң үезин илередир дээш.

Херектин байдалын: Тускай Комиссияның материалдарындан көөр.

Боттуг барымдааларын: Өлген кижилериниң сөөктерин суд-медицина талазы-биле шинчип көргениниң протоколдарын көөр.

Төнчүзү дараазында үнер).

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының март 4-те дамчыткан медээзинде чугаалап турары болза, Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары кыдат улустуң экитурачы кезектериниң сырый деткимчези-биле камгалалдың тулчуушкуннарын чорударын үргүлчүлеп турар.

Чөөн эриктериниң районунга улустуң шериглери дайзынның эсминчизин сугже киир аткан.

(СЭТА).

ПХЕНЬЯН. Кореяның Улус-Демократтыг Республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының март 5-те медээлээни болза, Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары кыдат улустуң экитурачы кезектериниң деткимчези-биле камгалалдың тулчуушкуннарын чорударын үргүлчүлеп турар.

Март 4-те фронтуларга онза өскерлиишкиннер болбаан.

Март 5-те Улустуң армиязының зениттиг кезектери дайзының үш самолёттарын аңдара аткан.

(СЭТА).

Хоа-Биньге болган шериг парады

ШАНХАЙ. Вьетнамның информация агентилелиниң медээлеп турарын ёзугаар алырга, Кара хем — Хоа-Бинь фронтузунга француз агрессорланы чылча шаварынга кирипкен Вьетнамның Улустуң армиязының кезектериниң киржилгезиби-биле улуг шериг парады Хоа-Бинь хоорайга февраль 27-де болган. Шериг парадын Вьетнамның Улустуң армиязының Кол командылакчызы генерал Нгуен Зиап хүлээп алган. Ол парадка Льен-Вьет фронтузунуң Национал комитединиң, Соңгу Вьетнамның даглыг районнарының, Кызыл хем аскы районнуң, төлээлекчилери болгаш Хоа-Бинь хоорайның чурттакчылары киришкеннер.

Президент Хо Ши Минниң армияга болгаш улуска чоруткан байырын база Вьетнамның Улустуң армиязынга дужаалын генерал Нгуен Зиап номчаан. Ол ышкаш Лао-Донг партия Төп комитединиң болгаш Льен-Вьет фронтузунуң Национал комитединиң байырлыг чагааларын номчаан.

(СЭТА).

Тунистө байдал

ПАРИЖ. Кадыг-дошкун шаажылал болгаш өлүрүп хыдыыр чорук турда-даа тунис улус француз колонизаторларга удур демисежирин уламчылап турар. «Се суар» солуннун медээлеп турарын ёзугаар алырга, Джебель-Абиодка болгаш Сиди-Бу-Али чоогунга тунис патриоттар француз жандармаларны боолаанар. Шаажылал экспедициязында киржип турар шериг кезектериниң бир черден бир черже шимчеп чоруурунга шаптыктаары-биле тунис улус көвүүглерни чаза тепсип, поездилерни өртедип, телеграф болгаш телефон харылзаазын ажыглалдан үндүрүп турар. Сус-Кайруанның демир орук шугумунга 6 демир орук вагоннарын өртеткен болгаш Тунистиң кыдыында Сен-Жерменде болгаш Сфакстың чоогунда көвүүглерни чаза тевискен. Чурттун янзыбүрү районнарында телеграф чагыларын одура хирээлеп, харылзааны үскен.

Джебель-Абиод районга болган сөөлгү шаажылал экспедициязының үезинде ол черниң хөй-хөй чурттакчыларын тудуп хоругдаан болуп турар.

(СЭТА).

Чили дагжыларның ажыл соксадыышкыны

МОНДЕВИДЕО. Чилиде хөмүр даш шахталарының 13 муң дагжыларының ажыл соксадыышкыны болуп турар. Ол ышкаш чес-хола уургайларының ажылчыннары база ажылдавайн турар. Ажыл соксаткан ажылчыннар ажыл төлевирин улгатырарын негеп турарлар.

«Ла насьон» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ажыл соксадыышкынын чили чазак «хоойлу чок» деп чарлаан болгаш ажылчыннарга кадыг хемчеглер-биле кыжаныып турар.

(СЭТА).

Грек патриоттарның амы-тынын камгалаар!

ПРАГА. Грек улустуң эрес-дидим оолдарын кадыг-дошкун судтап турарынга удур болгаш өлүрүп шиидер дээнин болдурбазын негээн шинтпирлиг удурланыышкынныг телеграмманы чехословакия улустуң мурнундан тайбың талалакчыларының чехословак комитеди грек чазакка чоруткан.

(СЭТА).

Москвага болур делегейниң экономика чөвүлел хуралының мурнуу чарыында

КЫДАТ

ПЕКИН. Кыдаттың төп парлалгазының медээлеп турары болза, Делегейниң экономика чөвүлел хуралын чыылдырары-биле холбаштыр Делегейниң экономика чөвүлел хуралын чыылдырар талазы-биле Бүгү-кыдаттың белеткел комитедин Кыдат Улус Республикада тургускан. Комитеттиң составында саңэкономика албан черлериниң төлээлекчилери, садыг-үлетпүр кооператив болгаш профэвилелдериниң ажылдакчылары, а ол ышкаш экономистер болгаш өске-даа төлээлекчилер кирген.

Амгы үеде ол комитет делегейниң экономика чөвүлел хуралын чыылдырарының талазы-биле Бүгү делегейниң инициативтиг комитеди-биле болгаш өске-даа чурттарның Белеткел комитеттери-биле сырый харылзааны тудуп, белеткел ажылдарын чорудуп турар.

(СЭТА).

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. Делегейниң Москвага болур экономика чөвүлел хуралының Румынияга ужур-дузалыын демдеглевишаан, Румынияның Улус Республиказының даштыкы садыг палатазының даргазы Георге Савин медеглел парладып үндүрген, ында чугаалап турары болза:

Румынияның улус ажыл-агыйының хөгжээнинің түннелинде румын экспорттуң байдалы экижээн. Делегей рыногунче шаанда чурттан үндүрүп турган тараа, нефть продуктулары болгаш ыяш материалдарындан аңгыда Румынияда ам өскедаа янзы-бүрү бараанларны үндүр сөөртүп болур апарган. Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агый машиналарын, херекселдерин болгаш өске-даа үлетпүр кылыгларын даштыкыдан киирериниң херектин Румынияда улгадып турар.

Ден эргеге болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болур чорукка үндезилеп, румын таланың Италия-биле, Швейцария-биле, Австрия-биле, Финляндия-биле, Аргентина болгаш өске-даа элээн каш күрүнелер-биле тургузуп алган ындыг садыг харылзааларынга үндезилеп, өске чурттар-биле кады ажылдажырын Румыния күзеп турар.

Бүгү чурттарның экономнуг бөлүктериниң тайбың кады ажылдажылгазының дузазы-биле кижилерниң амыдырал байдалын экижидип болур арганы Москвага болур экономика чөвүлел хуралы тывар деп Георге Савин түннелинде чугаалаан.

(СЭТА).

АКШ

НЬЮ-ЙОРК. Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң Вашингтонда корреспондентизиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, «Лаш коттон продактс компани» компанияның президентизи Лаш болза, Москвага болур Делегейниң экономика чөвүлел хуралынга баар америк төлээлерни баштап чоруурун болгаш март 21-де самолёт-биле Прагаже ужуп үнүптеринмедеглээн.

(СЭТА).

Тайбың талалакчыларының австри чөвүлелинин Австрияның чонунга кыйгырыы

ВЕНА. Штадль-Паурда оок-чемзек заводунга февраль 28-те болган частыышкынга холбаштыр тайбың талалакчыларының австри чөвүлели Австрияның чонунга кыйгырыг үндүрген. Ол кыйгырыгда чугаалап турары болза:

Австрия кайы-хире берге байдалда апарганыл деп үвени Штадль-Паурда оок-чемзек заводунга болган частыышкын бистиң улузувуска көргүскен. Ол частыышкын болза, тайбың талалакчыларының Австрий чөвүлелиниң «ак номунда» бар фактыларны бадыткаан болгаш бистиң чуртувустуң заводунга дайын белеткели чорудуп турарын база катап тодаргай көргүскен.

Буруулуглар харыысалгадан чайлаарын оралдажып турарлар, үстүнде частыышкынның чылдагааны болган ол частыыр бүдүмел «мырыңай айыыл чок чепсек турган үве болгай, частыышкын кандыг чылдагаандан болу бергенин билир аргажок-дыр» деп олар баштактанган ышкаш чугаалап турарлар.

Штадль-Паурнуң девискээринге оок-чемзектиң чажыт заводун тургусканы оон чурттакчыларынга эки билдингир турган. Штадль-Паурнуң чурттакчылары аңаа удурланып турганнар. Ынчалза-даа американнар дайын белеткелдерин боттандырарын негеп турарлар, база австрий чазак оларның дужаалдарынга чагыртып турар. Штадль-Паурга болган частыышкынның мурнундан, тайбыга ынакшылдыг бүгү австрийлерниң мурнундан тайбың талалакчыларының Австрий чөвүлели болза, оок-чемзек заводунуң орнунга тайбың продукция бүдүрер завод тургузарын негеп тур.

Чугаа үүгле чурттакчылыг пунктунуң салым-чолунуң дугайында эвес, а бистиң бүгү чуртувустуң салымчолунуң дугайыда болуп турар. Тайбың талалакчыларының Австрий чөвүлели болза, дайын белеткелдерингe удурланырынче болгаш Австрияны катап чепсеглээрингe удур демиселге катыжарынче чонну кыйгырып тур.

Бис Штадль-Паурга частыышкындан өлгеннериниң мурнунга бажыысты сөгейтип, Австрияның чону өлүм херээнгe эвес, а амыдырал херээнгe ажылдазын дээш демисежиривисти даңгыраглап тур бис. Бо эргежок чугула болгаш чөптүг демиселге киржиринче база тайбың талалакчыларын бүгү куш-биле деткииринче бүгү улусту кыйгырып тур бис.

(СЭТА).

Францияда дагжыларның ажыл соксадыышкыны

ПАРИЖ. «Юманите» солуннуң медээлеп турары болза, Нор департаментиде 15 хөмүр даш шахталарының ажылчыннары ажыл соксадыышкыны кылып турар. Ажыл соксадыышкынын дагжылар федерациязының кыйгырыы-биле эгелээн. Олар ажыл-төлевирин бедидерин негеп турар. Чамдык шахтёрлар ажыл соксадыышкынны кылганнарның негелдезин хандырып бербээн шаанда шахталар иштинден үнмези-биле артып калганнар.

(СЭТА).

Коньки талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаага совет херээжен спортсменнериниң кайгамчыктыг чедиишкини

ХЕЛЬСИНКИ. Конькиге дүрген маннарының талазы-биле херээженнериниң ортузунда бирги чер дээш Коккол хоорайга болган маргылдаа доозулган.

Бүгү дөрт дистанцияларга болган маргылдаага сан талазы-биле бирги черни болгаш конькиге дүрген маннаарының талазы-биле делегейниң чемпиону деп атты ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери 217, 813 санны алган Лидия Селихова чаалап алган.

Көрүкчүлерниң диңмиттиг адышчаскаашкыны-биле тиилекчиге делегей чемпионунуң чечээн тывыскан. Селихова стадионну долгандыр эрткен. Совет Эвилелиниң Күрүне тугун көдүрүп үндүрген, оркестр ССРЭ-ниң Гимнизин күүсеткен.

Ийи дугаар черни спорттуң алдарлыг мастери Аниканова (ССРЭ) алган. Ол 218, 867 санныг болган.

Үш дугаар черде — 220, 507 санны алган Турвальдсен (Норвегия) болган.

Дөрт дугаар черде — 220, 707 санны алган Хуттонен (Финляндия) болган.

Аңгы-аңгы дистанцияларга делегей чемпиону деп атты база-ла совет спортсменнер алган. 500 метрге — Наталья Донченко, 1000 метрге — Лидия Селихова, 3 муң метрге — Мария Аниканова болгаш 5 муң метрге—Рима Жукова олар делегей чемпиону деп атты чаалап алган.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Щетинкин бүдүмчүзү, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының партия амыдыралчының, культура болгаш уран-чүүл киллистериниң — 3—88; харыысалгалыг секретарьның — 4—98; пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң — 3—68; иштика информация, бухгалтерияның — 3—65

Б00961

Облкүтөкөнүн типографиязы